

HiT skrift nr 3/2004

Kyststien - tre perspektiver

Jan Ove Tangen (red.)

Avdeling for allmenne fag (BØ)

Høgskolen i Telemark
Porsgrunn 2004

HiT skrift nr 3/2004

ISBN 82-7206-229-1 (trykt)

ISBN 82-7206-230-5 (online)

ISSN 1501-8539 (trykt)

ISSN 1503-3767 (online)

Serietittel: *HiT skrift* eller *HiT Publication*

Høgskolen i Telemark

Postboks 203

3901 Porsgrunn

Telefon 35 57 50 00

Telefaks 35 57 50 01

<http://www.hit.no/>

Trykk: Kopisenteret. HiT-Bø

© Forfatterne/Høgskolen i Telemark

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven, eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorganisasjon for rettighetshavere til åndsverk

Sammendrag

I dette skriftet presenteres 3 ulike perspektiver på "Kyststien", en 35 km lang turløype som går langs Brunlanes-kysten fra Stavern til Ødegården, som ligger like ved grensen mellom Vestfold og Telemark fylke. Jan Ove Tangen analyserer denne turløypa ut fra et sosiologisk perspektiv. Han kommer fram til at slike turstier er produsert av et sosialt system med henblikk på å opprettholde denne formen for kommunikasjon. Peter Leu anvender et kunsthistorisk blikk på Kyststien. Han fører oppmerking og turistbrosjyre tilbake til kunstmaleres motivvalg og analyser av hellige steder, og gir oss dermed en helt annen forståelse for både Kyststien og oss selv som menneske. Annette Bischoff anlegger et friluftslivsfaglig og hermeneutisk fortolkende blikk på den samme stien. Hun viser hvordan stien og merkingens makt kan stjele eller redusere naturopplevelsen og hvordan dette slik sett representerer et dilemma for forvaltere og friluftslivsutøvere. Hun spør tilslutt om en vandretur på Kyststien er friluftsliv eller 'noe annet'.

Forord

I dette skriftet presenteres tre ulike forskeres syn på 'Kyststien'. 'Kyststien' er en 35 km lang turløype som går langs Brunlanes-kysten fra Stavern til Ødegården, som ligger like ved grensen mellom Vestfold og Telemark fylke. Den sto ferdig i 1991 som resultat av et samarbeidsprosjekt mellom lokale foreninger og Larvik kommune.

Foranledningen til disse bidragene var et teori- og metodekurs som ble arrangert av Kjernemiljøet ved Høgskolen i Telemark og Telemarksforskning-Bø 27.-28. mai 1999. Kurset skulle gi en innføring og trening i det som er kalt "opplevelsesanalyse". Dr. Søren Nagbøl sto ansvarlig for det teoretiske og metodiske opplegget. Turen til 'Kyststien' var en konkretisering og øvelse i denne måten å analysere forholdet mellom kropp, bevegelse og arkitektur.

Deltakerne ble oppfordret til å komme med sine tolkninger og analyser av denne form for 'arkitektur'. Dette skriftets tre bidragsytere fulgte oppfordringen. Og som leseren vil oppdage, kan 'Kyststien' leses fra forskjellige faglige synsvinkler.

Atle Ørbeck Hansen gjorde senere en mer omfattende analyse av 'Kyststien'. Denne ble levert som hovedfagsoppgave ved institutt for idretts- og friluftslivsfag ved Høgskolen i Telemark under tittelen "*En rusletur på nye veier - En systemteoretisk tilnærming til turgåing som sosialt system og en analyse av hvordan systemet kommer til uttrykk i Kyststien i Larvik kommune*".

Norges forskningsråds program "Idrett, samfunn og frivillig organisering" finansierer Kjernemiljøets virksomhet, inkludert denne type aktiviteter. De skal ha takk for at de har satset på vårt miljø.

Bø i Telemark november 2002

Jan Ove Tangen
kjernemiljøkoordinator

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iii
Forord.....	v
Innholdsfortegnelse.....	vii
”Kyststien – en turløype med bruksanvisning”	1
Innledning	1
Den oppmerkede stien.....	1
Turgåeren	3
Turopplevelsen.....	4
Fritidssysselet.....	4
Studier av sosiale systemer	5
Det sosiale systemet danning og gjendanning.....	6
Kyststiens omverden	7
Avslutning.....	9
Litteratur:	10
KYST-STI-OPPLEVELSER: Bilder fra Stavern, Rügen og Nordkapp.....	12
Litteratur:	16
Er turgåing friluftsliv? Stiens og merkingens makt!	17
På grensen mellom kultur og natur	18
Den kroppslige opplevelsen – sansene	19
Naturopplevelsen	20
Forventninger og tidligere erfaring	21
Den kulturelt formidlede opplevelse	22
En vandretur på kyststien fra Stavern til Helgeroa - friluftsliv eller?.....	24
Litteratur:	25

”Kyststien – en turløype med bruksanvisning”¹

Av Jan Ove Tangen

Innledning

Det sies at turgåing er nordmenns viktigste fritidssyssele. Mange av turene finner sted i såkalte ’turløyper’ eller på ’turstier’. I Kulturdepartementets anleggsregister er over 2000 slike turstier registrert (Langkås 1997). Vårt studieobjekt i denne sammenheng, ”Kyststien”, er en slik tursti. Den markedsføres som en ”blåmerket turløype på ca 35 km langs kysten mellom Stavern og Ødegården ved Helgeroa. Kyststien slynger seg over nakne svaberg, sandstrender, grunne vik, forblåste knauser og svartskogor.”²

Som det vil framgå av de andre kapitlene i dette skriftet, kan ’Kyststien’ analyseres på flere måter. Siden ’Kyststien’ er sosialt produsert, er det nærliggende å betrakte den med et sosiologisk perspektiv hvor dette vektlegges. I denne lille skissen vil ’Kyststien’ bli analysert ut fra sosiologisk systemteori³. Det sentrale poenget i en slik tilnærming er å vise hvordan fenomenet, betraktet som et sosialt system, kan sies å produsere og reprodusere seg selv med referanse til en omverden. Perspektivet gir grunn til å hevde at slike sosiale systemers ’eksistens’ ikke kan reduseres til *kun* individuelle motiver og opplevelser eller politiske beslutninger og tilrettelegginger. Kyststien vil bli sett på som et element, produsert *av og for* det sosiale systemet ’turgåing’. Jeg vil vise at dette sosiale systemet dannes og gjendannes som ’mening’, og at dets dannelse og gjendannelse baseres på kommunikasjon hvor det refereres både til systemet selv men også til dets omverden. Elementet ’Kyststien’ er slik sett et kommunikasjonselement, og vil bli analysert som det.

I det følgende vil jeg analysere meningen bak ’Kyststien’ under overskriftene ”Den oppmerkede stien”, ”Turgåerne”, ”Turopplevelsene” og ”Fritidssysselet”, dvs. en beskrivelse av meningsdimensjonene ’rom’, ’sosialitet’, ’sak’ og ’tid’. Dernest vil jeg i sterkere grad knytte observasjonene og refleksjonene til en angivelse av systemets egenart og operasjoner. Framstillingen vil ta utgangspunkt i hvordan ’Kyststien’ blir observerbar i ’rommet’, dvs. hvordan det gis *angivelser* for hvor den går og hvordan den er *anlagt* for potensiell bruk og hvordan bruken *struktureres* og *reguleres*. Det dreier seg altså først om hvordan ’Kyststien’ blir til ei ’løype’, dvs. en sti som er merket.

La oss imidlertid starte litt forsiktig og ta utgangspunkt i hva vi alle kan observere.

Den oppmerkede stien

En rekke medier blir anvendt for å angi hvor ’Kyststien’ befinner seg og hvor den går. Det foreligger for det første *kart* av ulikt format og omfang, både som oversiktskart og detaljkart. Selve løypa er angitt som røde prikker, dels som fylte røde prikker hvor løypa er framkommelig med rullestol og dels om røde sirkler hvor dette ikke er mulig. På disse kartene er også andre stier og veier ’merket’, samt en rekke andre forhold så som ’parkeringsplass’, ’toalett’, ’minnesmerke’, ’dyrket mark’, ’militært område’. For det andre foreligger det en *håndbok*⁴ som gir detaljert informasjon om ’natur’, ’kultur’, ’kart’ og ’praktiske opplysninger’. I sistnevnte angis forhold som ’framkommelighet’, ’merking’ og ’ferdselsregler’. De som går stien, vil møte store *informasjonstavler* ved ulike startsteder langs løypa. Oversiktskart utgjør hoveddelen av informasjonen, men også annen informasjon finnes her. Når turgåerne så å si trår inn på løypa, vil de raskt observere *blåmerkingen* av løypa. Kommunens blå farge er malt på steiner, svaberg, trær, nedslåtte påler, klopper, stolper, postkassestativ og enkelte varder. Fra tid til annen støter én på ulike former for *skilt*. Det er ulike forbudskilt som f. eks. forteller at

¹ Denne analysen er en del av et pågående prosjekt ”Idrettsanleggs inklusjons- og eksklusjonsmekanismer” som er finansiert av Norges forskningsråds program *Idrett, samfunn og frivillig organisering*.

² Sitatet er hentet fra Internettssidene til reiselivssidene til Vestfold fylke under ’Kyststien Larvik’.

³ Se Tangen (1997) for en grundigere framstilling av slike sosiale systemers dannelse og gjendannelse, deres produksjon og reproduksjon.

⁴ Guren (1991).

'det er forbudt å sykle på stien'. Det finnes påbudskilt, f. eks. om å holde hunden i band. En finner skilt som ber om varsomhet, f. eks. når en går gjennom 'naturresevat'. Andre skilt gjør oss oppmerksom på 'minnesmerker' eller forteller om at her kan vi observere 'forminner'. Mye av denne angivelsen dreier seg altså om 'merking'. Hvordan skal dette forstås?

Denne form for 'merking' kan dels forstås som det sosiale systemets *grensedraging* mellom seg selv og dets omverden, dels som materialisering av *forventningsstrukturer*, dvs. forventninger om bestemte handlinger i systemet og dels som systemets forhold til meningsdimensjonen *rom*.

Ethvert sosialt system dannes gjennom at det gjøres en *distinksjon* og en *indikasjon* (Luhmann 1984) dvs. det trekkes et skille mellom 'noe' og 'noe annet' samtidig som dette 'noe' blir 'merket' mens 'noe annet' forblir 'umerket'. Når 'turgåing' velges framfor 'kafébesøk' er det dette som skjer. Mao. det skapes en 'innside' og en 'utside'. Det trekkes en grense; en grense som er en meningsgrense. Den er ikke en grense slik en kan observere for levende systemer, f. eks. i form av cellemembran, hinner, osv. Grenser i sosiale systemer er produsert ut fra mening, dvs. som skillet mellom det som er aktualisert og det som er mulig (Luhmann 1984). I noen sammenhenger velger systemet å markere grensene fysisk (Stichweh 1998), som f. eks. å angi at ved denne elven slutter kommunegrensen, ved å reise den kinesiske mur osv. Dette er meningsgrenser, bestemt av bestemte seleksjoner basert på kommunikasjon. Hvilke distinksjoner eller skiller trekkes for å skape den mening som konstituerer det sosiale systemet 'turgåing'? For det første gjøres det et skille mellom '*natur*' og '*samfunn*'; 'naturen' skal være 'innsiden', mens 'samfunnet' er omverden. I dette ligger også skillet mellom 'utendørs' og 'innendørs', eller 'friluft' vs. 'inneluft'. 'Utendørslivet' tilhører 'naturen' mens 'innelivet' tilhører 'samfunnet'. Flere steder ved 'Kyststien' markeres dette skillet i form av en overgang fra 'samfunn' til 'natur'; noen steder ved blåmaling på begge sider av stiens begynnelse, andre ganger i form av et stort gjerde med port. Det trekkes også et skille mellom '*vår tid*' og '*tidligere tider*' i form av angivelser av 'forminner', 'levninger fra krigens dager', 'minnesmerker' og andre 'kulturminner'. Noe paradoksalt er det 'fortiden' som inkluderes i systemet, ikke 'nåtiden'. Blir det for mye 'nåtid' å observere langs løypa, oppleves dette som 'irritasjon' av systemet. Våre turdeltakere kommenterte stadig 'campinglivet', som en forstyrrelse av naturopplevelsen og nærmest et uttrykk for det moderne samfunns perverterte fritidsbruk og fremmedgjøring. Det tredje skillet går på hvorledes løypa skal oppleves. Den skal erfares '*gående*', ikke med andre '*transportmidler*'. Sykkel og moped er forbudt, slik en rekke forbudskilt markerer. Biler er utelukket, nettopp på grunn av hvordan løypa er anlagt i 'naturen' dvs. på smale stier, over svaberg og langs myrer osv. Til nød kan 'rullestol' brukes, for de med funksjonshemming. Kun enkelte deler av løypa er tilrettelagt for disse sistnevnte. Vår tur avdekket at selv der hvor det var tilrettelagt for rullestol, var framkommeligheten for disse ganske begrenset. Det fjerde og siste skillet var mellom '*mennesker*' og '*annet levende*', hvor det sistnevnte paradoksalt som tema tilhører systemet, men ikke 'menneskene'. Flere markeringer understreket hvor viktig det var å oppleve 'flora og fauna', og vise varsomhet for disse skapningene. Gjennom å legge løypa utenom gravhaugene på Mølen, ble nåtidsmennesker holdt utenfor systemet hvor 'fortidsmennesker' inngikk som en kategori. Dette innebærer både implisitt og eksplisitt at for mange mennesker i turløypa ødela både naturen og opplevelsene. Dette uttrykker at den økologiske omverden, i form av mennesket, utgjør en forskjell som må mestres eventuelt nøytraliseres. Deres ytelser bør ikke inkluderes for mye i systemet. Mest mulig variert og mangfoldig 'annet liv', og minst mulig 'mennesker', synes å være et viktig skille. Gjennom disse skillene produseres systemets grenser.

Når så grensen er dratt, må 'innsiden' markeres. I turløypa skjer det først og fremst gjennom 'merking'. I 'Kyststien' har dette skjedd gjennom den overnevnte blåmaling. Disse representerer forventninger om at brukerne følger merkingen. Brukerne har på sin side forventninger om at merkingen skal lede dem til de beste opplevelsene. Her er det altså snakk om *forventninger om forventninger*, dvs. strukturer som reduserer usikkerhet og som sikrer at kommunikasjonen gjentas og opprettholdes. Som strukturer begrenser de omfanget av de operasjoner som er aktuelle for systemet. De er betingelser for systemets selvproduksjon (autopoiese) (Luhmann 1997). Som turdeltakere var det en interessant å oppleve hvordan merkingen nærmest dro oss inn på stien igjen, hvis vi av en eller annen grunn hadde gått litt vekk i fra stien. Det kunne være at vi ønsket å ta ei hule i nærmere øyesyn, eller undersøke noen planter på et myrområde, eller bare følge svabergene ned mot sjøen. Straks observasjonene var gjort var oppmerksomheten rettet mot hvor de blå merkene nå befant seg. Vi kunne ikke fri oss fra følelsen av at blåmerkingen ville føre oss til rikere opplevelser og mer interessante observasjoner enn hva vi selv var i stand til å finne fram til på egen hånd. Systemets forventningsstrukturer ble observert av oss som individer, som i sin tur produserte de nødvendige tilslutningshandlinger.

Kommunikasjonen skulle altså foregå 'her' og ikke 'der'. Stien førte oss 'herfra' og til 'derfra'. Mao. blåmerkingen er også et uttrykk for systemets forhold til 'rommet', dvs. 'rom' er en meningsdimensjonen som systemet opererer ut fra. I det 'fysiske' rom som dette området representerer, skapes altså et 'imaginært' rom, dvs. turløypa, gjennom distinksjoner som 'her/der' og 'nær/fjern'. Slik sett er turløypa turgåingens 'anlegg', dvs. det sted og det rom (place and space) hvor kommunikasjonen skal foregå. Anlegget er tilrettelagt for at 'noen' skal

kommunisere om 'noe' på et nærmere bestemt tidspunkt. Det er derfor nærliggende å spørre *hvem* får delta i kommunikasjonen, *hva* dreier kommunikasjonen seg om og *når* skal kommunikasjonen finne sted?

Turgåeren

For at denne form for kommunikasjon skal vedvare, må systemet sikre at bestemte individer leverer bestemte ytelser til kommunikasjonen. I det ligger at ikke alle individer kan bistå med alle slags ytelser. Kun de ytelser som er relevante i systemets selvproduksjon vil aksepteres. Alle andre ytelser vil avvises. Sosiologisk sett dreier denne seleksjon av ytelser seg om *inkludering* og *eksklusjon* i sosiale systemer, dvs. 'hvem' som skal få delta i kommunikasjonen. I denne sammenheng skal jeg kun peke på hvordan turløypa som anlegg virker som en inkludering- og eksklusjonsmekanisme for det sosiale systemet 'turgåing', dvs. gjennom måten 'Kyststien' er anlagt og tilrettelagt selekteres individer og deres ytelser. Derigjennom produseres 'turgåeren', dvs. de som får delta i kommunikasjonen.

Den første seleksjonen kommer til uttrykk ved hvor løypa starter. Både i Stavern og Helgeroa kommer en inn på stien fra sentrum. Bor en i nærheten av sentrum kan en nå løypa uten bruk av sykkel, bil eller buss. For de andre startstedene er slike framkomstmidler helt nødvendig. Det er da også tilrettelagt for slik *tilgjengelighet* gjennom parkeringsplasser. Individens ytelser selekteres i første omgang ut fra deres mobilitet fra bosted og til og fra turløypa. For Kyststiens vedkommende kreves det liten transport for å nå startpunktet. Men like fullt vil nok en del eldre utenfor sentrum og uten bil, samt enkelte funksjonshemmede ekskluderes nesten før de tenker tanken på å gå tur. For andre turstier og turløyper vil denne form for seleksjon slå enda sterkere ut, for eksempel fotturer i fjellet, bre-vandring osv. Her er det helt nødvendig med transport både til løypas begynnelse og hjemtransport.

Neste seleksjon skjer gjennom hvordan løypa er tilrettelagt, dvs. hvor *framkommelig* den er gjort. Selv om deler av Kyststien er lagt til skogsbilveier og større stier i terrenget, krever store deler av stien visse kroppslige ferdigheter av 'turgåeren'. Det kreves en viss koordinasjon av ben og kroppsdeler for å skritte over røtter og større steiner, en viss spenst for å hoppe over våte partier, en viss styrke for å klatre opp og ned på svabergene, en viss utholdenhet for å gå lengre deler av stien osv. Vår turgruppe besto av personer med et minimum av disse ferdighetene. Vi kunne likevel erfare hvilke krav som ble stilt og som enkelte i større eller mindre grad kunne innfri. Det ble tydelig at en som var oppvokst i København hadde større problemer enn en som hadde friluftsliv som fag og yrke. De fleste erfarte kravene som en positiv fysisk trøtthet etter turen, enkelte også stølhet dagen etter.

Som jeg kommer tilbake til, dreier kommunikasjonen seg om temaer knyttet til 'natur', 'kultur' og 'miljøforandring'. For at kommunikasjonen ikke skal gå i stå må deltakerne ha et visst minimum av *kunnskap* om disse temaene. Vår gruppe hadde deltakere som hadde dette. Noen fortalte om hva observerte planter het og hvordan de kunne eller var blitt brukt i husholdningen. Andre identifiserte fuglelyder, f. eks. at "hører dere Nattergalen?". Atter andre kunne fortelle om hvor Tordenskjold ankret opp skipene sine, at gravrøysene på Mølen var fra steinalderen osv. De andre deltakerne satte pris på informasjonen og fikk slik sett en rikere opplevelse av 'stien'.

Det siste impliserer at kun de med en viss *sensibilitet* for de opplevelser og de inntrykk Kyststien innebærer, vil inkluderes. De som overhodet ikke finnes dette verdifullt, eller 'støyer' mye underveis på turen, vil raskt ekskludere seg selv eller bli ekskludert. Gjentatte turer vil oppøve sensibiliteten, gjøre deltakerne mer var og oppmerksom på bestemte opplevelser, og slik sett sikre at kommunikasjonen vedlikeholdes.

Et siste seleksjonskriterium ved turløyper generelt, men som ikke er så relevant for Kyststien spesielt, er det nødvendige *utstyret* som må til for å gjennomføre turen. Det kan være bekledning, fottøy, sikkerhetsutstyr, orienteringsutstyr, føderåd, niste eller annen mat, telt og sovepose osv. Eksotiske ferder vil stille store krav til utstyret som igjen krever tilstrekkelig økonomi og investeringslyst. Mindre turer, som en tur på Kyststien, stiller små krav. I det første tilfellet vil seleksjonen være dramatisk. Kun et fåtall vil f. eks. se seg i stand til å delta på en ekspedisjon til Mount Everest. De færreste vil bli ekskludert på grunn av utstyret for å delta på en tur på Kyststien.

I den systemteoretiske terminologien er dette altså innenfor meningsdimensjonen 'sosialitet'. Her begrepssettes kommunikasjonsdeltakerne som 'Ego' og 'Alter'. Både Ego og Alter erfarer at den andre også har oppfatninger, opplevelser, erfaringer osv. Kun de som er villige til å forflytte seg til det sted hvor kommunikasjonen skal finne sted, som har de nødvendige ferdigheter og sensibilitet, og som har utrustet seg i henhold til de krav turen stiller, vil inkluderes i systemet. De som ikke er villige til, eller mangler forutsetninger for slike ytelser, ekskluderes.

Turopplevelsen

De fleste, for ikke å si alle turgåere, vet at det hele dreier seg om er, *turopplevelsen*. Både før, under og etter turen er 'opplevelsene' temaet for kommunikasjonen. "God tur!" ønsker vi de som drar av gårde. "Hvordan var turen?" spør vi når de kommer tilbake. Både forventningene før turen og i svarene som gis etterpå, relateres til 'opplevelsene'. En nærmere analyse og kategorisering av slike opplevelser, avdekker at det er kun bestemte opplevelser som gjøres aktuelle og relevante. Andre opplevelser gjøres til muligheter. I det turkart og den håndboken som er knyttet til 'Kyststien' er det opplevelser knyttet til *natur* og *kultur* som er gjort relevante. I håndboken sies det eksplisitt "*Denne håndboka gir noen glimt av områdets natur og kultur*" (Guren 1991 s 6). Beskrivelsen av naturen knyttes til flora og fauna, geologi og klima, topografi og topologi. Kulturbeskrivelsen gis i korte avsnitt om kulturlandskap, historie og arkitektur.

Disse temaene er ikke unike for 'Kyststien'. En nærmere gransking av det skriftlige materialet som er knyttet til ulike turområder og turløyper vil vise at de samme temaene løftes fram. For å ta noen få eksempler, så motiverer Den Norske Turistforening utgivelsen med "*Den Norske Turkatalogen*" (Fjell og Vidde nr. 3 1999) med "... vi [vil] at flest mulig skal se – og oppleve: Fjelltoppene, breene, de grønne dalene, de dype skogene og kulturminner i form av steinbuer eller gamle ferdselsveier" (s 4). Natur- og kulturopplevelsene tematiseres så i hvert eneste turforslag i denne omfangsrike katalogen. I sin presentasjon av 8 turområder, i lokalavisa Bø Blad, benytter Bø Turlag seg av de samme temaene (Bø Blad nr 16, 18, 20, 22, 30, 33, 35 i 1998). Selv om det er forskjellige forfattere som har skrevet presentasjonene blir 'natur' og 'kultur' omtalt i hver eneste presentasjon. Deltakende observasjon og intervjuundersøkelser avdekker at disse temaene også kommuniseres mellom turdeltakere (Klepp 1995).

Men temaene er ikke likestilt eller like viktig. Det er 'naturen' og 'naturopplevelsene' som er hovedtemaet. Men hva er 'natur' i denne sammenheng. Er det de fysiske og biologiske aspektene ved 'naturen' slik naturvitenskapene registrerer og katalogiserer den, eller er 'naturen' å oppfatte som en sosial konstruksjon det også? En del beskrivelser er helt klart basert på naturvitenskapens kunnskap, slik som når 'Kyststi-håndboka' gjør rede for bergarter, isbreenes utvasking og sliping av svabergene, at Brunlanes ligger i en overgangssone mellom kystklima og innlandsklima, og hva slags treslag og strandenger som finnes. Men naturopplevelsene ligger ikke immanent i disse aspektene. Naturopplevelsene er sosialt konstruert, i form av hvordan 'naturen' er noe annet enn 'samfunnet'. I sin analyse "Über Natur" peker Luhmann (1995) på hvordan naturbegrepet tjente som en kritikk av det samfunnet som vokste fram fra midten av det 18. århundre. Dette naturbegrepet beskriver den naturen som ikke er skadet av samfunnet, dvs. "... eine Blumen-/Vögel-/Bäume-Natur, eine Natur für Urlauber, die es nicht nötig haben, Schuld auf sich zu laden, oder es nicht bemerken." (ibid. s 9). Dette naturbegrepet ble utvidet med et begrep for de forferdelige og skrekkelige sidene ved naturen, dvs. om og hvordan naturen overviner samfunnslivet, slik det kommer til uttrykk i ruiner og kirkegårder (dvs. kulturminner). Vi ser at det naturbegrepet som nyttes i kartene og brosjyrene, er basert på dette sosialt konstruerte naturbegrepet, dvs. som en samfunnskritikk og samfunnets forgjengelighet.

Ved å oppleve 'natur' og 'kultur', det siste altså i form av naturens overvinnelse av samfunnet, skal vi oppleve *miljøforandring*. Det innebærer altså å komme vekk i fra 'samfunnets' uheldige og anstrengende sider, og tilbake til 'det opprinnelige' og 'det evige'. Empirisk er dette lett å observere. Alle turbeskrivelsene av en viss størrelse angir hvordan en skal komme seg fram til der hvor naturen starter og samfunnet slutter. Foran nevnte jeg en rekke eksempler på hvordan denne overgangen var merket. I beskrivelsene angis 'ankomstmuligheter', 'parkeringsplasser', 'transportmidler' og lignende som angivelser på hvordan en skal komme i et annet miljø. Turgåing på turstier eller turløyper skal gi 'rekreasjon' slik at 'samfunnslivet skal bli utholdelig. Opplevelsene skal gi overskudd og glede.

Som tidligere beskrevet har vi å gjøre med 'saksdimensjonen' når systemet opererer ut fra forskjellen mellom 'innenfor' og 'utenfor' og relaterer 'objekter' eller 'tema' til hvorvidt de tilhører systemet eller til omverden. Ut fra beskrivelsen over ser vi at 'natur' er et tema som hører til systemet 'turgåing' mens 'samfunn' gjør det ikke. Med utgangspunkt i denne grunddistinksjonen kan systemet utvikle andre distinksjoner som tematiseres som 'utsikt', 'forblåste knauser', 'fossefall', 'krevende klatring', 'vakker dal' osv. Vår egen turgåing manifesterte også hvordan vi reagerte på hvordan 'samfunnsvapte' objekter som campingplasser, gjerder rundt forsvarsverk, vulgær byggekunst irriterte og forringet vår 'naturopplevelse'. Dette hørte ikke til i systemet 'turgåing'⁵.

Fritidssysselet

Det samfunnskapte naturbegrepet, som ble skissert foran, er en natur for ferie, dvs. en natur observert i 'fritid'.

⁵ Se for øvrig Anette Biscoffs og Peter Leus artikkel i dette skriftet.

Det er ikke den naturen som bonden erfarer i sitt arbeid på de jorder og i den skogen som lå langs 'Kyststien'. Det er heller ikke den naturen som fiskeren opplever når han setter garn eller drar teiner i havet utenfor den 'Kyststien' vi gikk i slutten av mai. Den naturen vi opplevde som turgåere var 'fritidsnaturen'⁶. Slik sett er turgåring et 'fritidssyssel', noe en holder på i den tiden som 'samfunnet' ikke krever brukt til yrkesarbeid eller omsorgsarbeid av ulike typer. Turgåingssystemet opererer altså ut fra differansen mellom 'fritid/arbeidstid' når denne siden av meningsdanningen skapes.

En vil imidlertid se at tidsmestringen innen dette systemet også inkluderer to andre differanser, nemlig differansen mellom 'syklisk/lineær tid' og 'fortid/nåtid'. Ved å oppsøke 'naturen', kan en annen tid, den sykliske, observeres. Ved å gå 'Kyststien' de ulike årstidene vil en kunne oppleve at naturen opererer ut fra en annen tid en vår lineære tidsoppfatning. Det skifter mellom vinter, vår, sommer, høst, vinter, vår, sommer, høst osv. På andre, lengre turer, kan en også oppleve et annet tidsaspekt, som ikke merkes like lett i samfunnet, nemlig 'døgnets' skifte mellom morgen, middag, kveld, morgen, middag, kveld osv., også en syklisk tid. Når man opererer ut fra 'fritiden' trengs ikke lenger klokketiden, som er tidsmestringen i samfunnssystemet. Klokkene kan legges igjen hjemme. Ute i naturen er det en annen tidsmestring som er vesentlig. Vær og føreforhold, bestemt av årstidene, samt om det er natt eller dag, som bestemmer hvordan turen skal og kan gjennomføres. Er det vinter så blir det skitur. Er det høst som kan det bli fottur og lignende.

Som antydnet foran, er temaet 'kultur' forankret i 'fortiden' i form av kulturlandskap eller kulturminner. Systemteoretisk innebærer dette i denne sammenheng at 'nåtiden' mestres gjennom å vise til 'fortiden'. Dette skjer dels ved å implisere 'forgjengeligheten' ved det menneskeskapt samfunnet. Dels skjer det gjennom å skape 'identitet' dvs. "...å opprettholde dette [kultur]landskapet er å verne om våre egne røtter, ..." (Kyststien i Larvik, kartblad) i et samfunn hvor identitetskaping i første rekke er knyttet til deltakelse i funksjonssystemer og ikke lenger går gjennom tilhørighet til klasse eller stand (Luhmann 1997).

Tidsdimensjonen i dette systemet er derfor knyttet til tre differenser 'fritid/arbeidstid', 'syklisk tid/ lineær tid' og 'fortid/nåtid'. Differanser som manifesterer seg i den konkrete kommunikasjonen, enten den er skriftlig eller verbal.

Studier av sosiale systemer

For de fleste av leserne vil det sosiologiske perspektivet som her anlegges, være nytt og ukjent. Noen nøkkelbegreper er allerede introdusert. Jeg skal nå forankre disse litt bedre i den sosiologiske systemteorien. Det er imidlertid ikke tid og sted for en grundig innføring. Kun helt sentrale momenter og begreper kan omtales⁷.

Luhmann bruker begrepet *kommunikasjon* annerledes enn tradisjonell sosiologi. Kommunikasjon består av tre seleksjoner 'informasjon', 'meddelelse' og 'forståelse'. Sosiale systemer blir en realitet gjennom kommunikasjon, dvs. det må finnes et observerende system (Ego) som *forstår* kommunikasjon ved å tillegge forskjellen mellom *informasjon* og *meddelelse* til det observerte systemet (Alter). Gjennom enten å slutte seg til eller avvise meddelelsen, vil systemet etableres eller ikke. F. eks. vil Ego oppfatte en meddelelse fra Alter som en oppfordring om 'skal vi gå en tur?'. Alter kunne ha oppfordret til noe annet. Ego kan imøtekomme oppfordringen og systemet er dannet og kan videreutvikles. Avvises oppfordringen, blir systemet aldri dannet. Dette er jo en tenkt beskrivelse, for systemet 'turgåing' eksisterer slik sett i dag. Men det vil slutte å opphøre i det øyeblikk ingen lenger følger oppfordringen om å gå på tur.

Kommunikasjonen forutsetter og blir realisert på basis av *mening*. Sosiale systemer konstitueres gjennom mening og opprettholdes og endres gjennom kommunikasjon, hevder Luhmann (1984). Luhmanns meningsbegrep er annerledes enn den tradisjonelle filosofiens. Han vil vekk fra 'subjektet' som grunnlag for mening. Begrepet mening refererer til måten som menneskelige erfaringer er ordnet, og ikke til noen bestemt fakta eller ting i verden⁸. Han peker på at fenomenet 'mening' kommer tilsyne i form av et overskudd av henvisninger til ytterligere muligheter for opplevelse og handling. Noe står i intensjonens sentrum og andre forhold antydes marginalt som en horisont for en fortsettelse av opplevelse og handling⁹. Mening er for

⁶ Dette er ikke helt presist. Vi var der som forskere, men var også delvis i rollen som 'turgåere' med de konsekvenser dette har for opplevelser og observasjoner.

⁷ For de som måtte være interessert i en mer grundig innføring i den Luhmannske systemteorien kan Götke (1997) og Jönhill (1997) anbefales ved siden av Luhmanns egne arbeider, så som Luhmann (1984, 1997). Dette perspektivet brukt på idrett og idrettsanlegg kan finnes i Tangen (1997).

⁸ Luhmann (1990) s 25.

⁹ Luhmann (1984) s 92

Luhmann en differanse mellom det aktuelle og det mulige¹⁰. 'Noe' selekteres, 'noe annet' forblir inntil videre kun muligheter. Gjennom disse seleksjonene skapes systemet. Mening er en form for omgang med *kompleksitet*, den både reduserer og bevarer kompleksitet¹¹. Samtidig som noe velges, og dermed reduserer kompleksiteten, beholdes kompleksiteten som mulighet. Meningen skjærer som en kniv igjennom det ubestemte mulige. I det øyeblikk 'noen' velger 'å gå tur' framfor andre handlinger, bestemmes systemet 'turgåing' til forskjell fra andre sosiale systemer. Handlinger selekteres, andre forkastes. Da planlegges turen, da pakkes sekken, skiene spennes på, fjelltoppene bestiges, utsikten nytes etc. Da er det 'turgåing' som finner sted og ikke 'idrett', 'dans', 'jakt', 'pantomime' e.l.

Hvordan skapes 'turgåingens' mening? Hvordan dannes det en differanse til omverdenen? Hvilke differanser gir turgåingssystemet dets identitet? Hvilke grunnleggende seleksjoner er aktualisert når vi sier at noen driver turgåing? Hvilken kompleksitetsreduksjon er det som foregår? Dette er spørsmål jeg skal antyde noen svar på i det følgende. Men først ytterligere et moment knyttet til mening.

Mening er altså forskjellen mellom aktualitet og mulighet. Luhmann hevder imidlertid at denne forskjellen kan splittes i tre andre differanser eller dimensjoner. Når systemet opererer ut fra forskjellen mellom 'innenfor' og 'utenfor' og relaterer 'objekter' eller 'tema' til hvorvidt de tilhører systemet eller til omverdenen, da har vi å gjøre med *sakdimensjonen*. I de tilfellene hvor forskjellen mellom 'før' og 'etter' blir brukt, er det snakk om en *tidsdimensjon*. Begivenheter eller hendelser erfares kun i 'nåtiden'. Det er 'nåtiden' som konstituerer forskjellen mellom 'det som har hendt' og 'det som kommer til å hende'. Det vi erfarer som tid er altså en dimensjon av mening, det være seg som endring eller som historie. Luhmann beskriver også en dimensjon for *sosialitet*. Her går det på hvordan personer i kommunikasjonen relaterer seg til samme mening. Dette begrepssettes som forskjellen mellom Ego og Alter, der Alter er den som tilskrives en meddelelse mens Ego er den som forstår. Luhmann er blitt kritisert for ikke å ha med en *romdimensjon* (Stichweh 1998, Werber 1998). I denne sammenheng skal en slik dimensjon inkluderes. Den meningskapende forskjell er her dels knyttet til forskjellen mellom 'sted' og objekt' som kan formuleres som 'her' og 'der' og 'nær' og 'fjern'. Men romdimensjonen er også knyttet til hvordan forskjeller i systemets økologiske omgivelser, så som værforhold, miljøtyper, høyde over havet, stigning og flatthet osv. For vårt formål er denne dimensjonen vesentlig å se nærmere på. Den er oversett blant systemteoretikere.

Det sosiale systemet danning og gjendanning

Hvorfor går noen i det hele tatt på tur? Mange vil kanskje stille seg uforstående at spørsmålet i det hele tatt stilles. Hvis en imidlertid tenker litt etter, er det ikke selvsagt hvorfor turgåing er blitt en så sentral sosial realitet i det norske samfunnet. Det er jo også ganske underlig at denne interessen overføres fra generasjon etter generasjon.

Dette spørsmålet kan formuleres generelt: hvordan kommer i det hele tatt kommunikasjon som dette i stand? All kommunikasjon er etter Luhmanns mening usannsynlig (Luhmann 1984). Hvorfor skal Ego akseptere Alters seleksjoner, i dette tilfelle oppfordringen om 'gå tur'?. Han eller hun kan like gjerne avvise forslaget. "Jeg har ikke lyst!". Da stopper hele kommunikasjonen opp. Det må derfor etableres en kobling mellom seleksjonen på den ene siden og en motivering til å akseptere seleksjonen på den andre siden. I løpet av menneskets evolusjon har bestemte refleksive forventninger, det som over ble kalt forventninger om forventninger, framkommet. Disse kalles *symbolske generaliserte media*. De er løsningen på kommunikasjonens usannsynlighet. De foreligger f. eks. som når Ego aksepterer Alters ordre om straff, *når* Alter besitter makt; og som når Ego aksepterer Alters påstand om at jorda er rund *når* det oppfattes som en vitenskaplig sannhet. Mao. da foreligger de symbolske generaliserte mediene 'makt' og 'sannhet' (Baraldi et al 1997). Da er kommunikasjonens usannsynlighet blir transformert til sannsynlighet. I denne sammenheng må vi spørre: hva er turgåingens symbolske generaliserte media? Svaret kan være at Ego aksepterer Alters forslag om å gå ute i vind og regn, *når* det er snakk om å gå en tur. Sagt på en annen måte: *turen* er dette systemets symbolske generaliserte medium. Turen som medium kombinerer altså på sitt område seleksjon og motivasjon, gjennom at Alters forslag gjør Egos videre seleksjoner mer sannsynlig. Ego blir med og går tur.

Dette mediet, som andre symbolske generaliserte medier, fyller sin funksjon, når seleksjonene aksepteres uavhengig av bestemte situasjoner. Dette er tilfelle når en generalisert regulering av koordineringen av seleksjonene foreligger når en mengde av henvisninger blir sett på som en enhet. Som eksempel, når seleksjoner som merking av løyper, henvisninger til flora og fauna, geologi og topografi, bruk av fritid osv. hele tiden henviser til 'turen', foreligger det generaliserte mediet. Meningen ved en bestemt kommunikasjon, f. eks.

¹⁰ Thyssen (1992) s 47

¹¹ Kneer og Nassehi (1993) s 77f.

'turgåing', dukker altså ikke opp i kommunikasjonen selv, men er kondensert i en form 'turen' som kan appliseres i forskjellige situasjoner, til forskjellige tider og med forskjellige partnere. En tur på 'Kyststien' er en form for å gå tur. En 'fjelltur' er en annen form osv. All turgåing benytter mediet 'tur' for å sikre kommunikasjonen.

Ethvert symbolsk generalisert medium har en generalisert gyldighet i samfunnet, men koden er kun relevant innenfor systemet (Baraldi et al 1997). Dette innebærer at mediet 'tur' gjenkjennes av andre sosiale systemer i turgåingssystemets omverden, og kan 'konverteres' og gjøres relevant for disse i lys av de andre systemenes medium. 'Turen' gjenkjennes i det politiske systemet, men forstås kun ut fra om det kan bidra til 'makt' eller ikke, dvs. 'turen' må vurderes i lys av hva det vil si å gjennomføre posisjonens politikk, dvs. i form av 'makt'. 'Turen' gjenkjennes av det økonomiske systemet, men det økonomiske systemet forstår denne kun i form av 'penger', her i form av å selge relevant utstyr eller overnatting osv. Dette kommer jeg tilbake til i neste avsnitt.

Den viktigste strukturelle egenskapen ved et symbolsk generalisert medier er hvordan den ordner kommunikasjonen etter en *binær kode*; en kode som er unik for det enkelte system. Kompleksiteten reduseres ved å tilordne kommunikasjonen til to logiske verdier, enten positiv ("ja") eller negativ ("nei"). Kun denne ene positive verdien kan gi retning til ulike operasjoner og handlinger. Den fyller en *tilslutningsfunksjon*. Den negative verdien fyller en annen funksjon, nemlig *refleksjon over kontingens*, noe kan være annerledes. Gjennom at alt ordnes ut fra disse to verdiene, utelukkes også *det tredje*. Gis det en kode som er asymmetrisk innrettet slik at den ene verdien gir tilkoblingsmuligheter og den andre verdien presser fram en refleksjon over kontingens i turgåingssystemet? Ja, i form av "*god tur/dårlig tur*". All informasjon i form av hendelser og handlinger i turgåingssystemet tilordnes denne binære koden. Den positive verdien, "god tur", gir incitament til å velge 'tur etter evne', planlegge i god tid, sjekke utstyret, være forberedt på værromslag, drive 'mental oppladning' ut på tur – aldri sur" osv. Verdien "god tur" fyller tilkoblingsfunksjonen, det er de vi ønsker og blir ønsket når vi legger ut på tur. Opplevs en "dårlig tur" gis det tilsvarende incitamenter i retning av å reflektere over "hva gikk galt?", "var det utstyrets skyld?", "var ikke værgudene på vår side?" mao. reflektere over kontingens. Det som utelukkes, som det tredje, er alt annet, dvs. 'samfunnet'.

Dette innebærer en dramatisk reduksjon i den kompleksitet som systemet observerer. Det store antallet muligheter kan reduseres til to muligheter. Alt som kommuniseres innen systemet er relatert til denne binære koden. Som sådan er koden den differansen som systemet bruker når det observerer sine egne operasjoner. Den gjør det mulig å gjenkjenne hvilke operasjoner som bidrar til reproduksjonen av systemet og hvilke som gjør det ikke. For flere av deltakerne på 'Kyststien' ble turen dårligere av å gå gjennom campingplassene.

For å sikre at kommunikasjonen vedvarer i tråd med den binære koden, etableres det faste *programmer*, dvs. strukturerte sett av operasjoner. Vår tur på 'Kyststien' genererte følgende programmer: Vi gjorde våre *forberedelser*: vi skaffet oss kart og informasjon over stien, avklare hvilket personlig turutstyr som var nødvendig, planla hvilke deler av stien vi skulle gå, bestilte overnatting, ordne med mat, pakke sekken osv. Dernest måtte vi bli *transportert* til stiens begynnelse og tilbake til startpunktet, inkludert transport til og fra overnattingsstedet. Selve turen innebar programmer som *gåing*, hvor deltakernes tidligere erfaring satte rammer for hvor fort og hvor lenge det skulle gås; *rusting*, som innebar både kun væsketilførsel og en lengre matpause; og *oppleving*, dvs. hvor det sentrale var å se på utsikten, peke på interessante planter, lytte på fuglenes sang, kommentere samfunnets inngrep i naturen osv. Ved tilbakekomst ble turen kommentert og oppsummert gjennom en *evaluering*; opplevelser sorteres, historier fortelles, eventuelle bilder framkalles, turen gjenoppleves, erfaringer trekkes med henblikk på neste tur. For vårt vedkommende besto dette også av en faglig diskusjon om hvordan turgåing skulle forstås estetisk, sosiologisk, historisk, antropologisk osv.

Det sosiale systemet dannes og gjendannes altså ved at det etableres et symbolsk generalisert medium. Ved hjelp av en binær kode sorterer systemet alle informasjon ut fra en positiv og en negativ verdi. Gjennom bestemte programmer sikres systemets unike mening en varighet utover øyeblikket. Men som allerede implisert i det foregående, forutsetter systemets varighet både at individer slutter seg til kommunikasjonen gjennom å levere bestemte ytelser og at andre delsystemer i samfunnet finner turgåingssystemets ytelser relevante for deres egen selvproduksjon. Dette skal jeg kort kommentere nå.

Kyststiens omverden

Tursystemet må forholde seg til en rekke andre systemer i sin omverden. For det første dreier det seg om forholdet til andre delsystemer i samfunnet. Dernest til samfunnet som sådan, som setter betingelser for hvordan turgåing som system vil dannes, gjendannes og omdannes. Så har vi forholdet til mennesket. Og tilslutt vil det økologiske systemet representere en kompleksitet som må mestres.

Det trengs ikke tung dokumentasjon for å slå fast at en rekke andre delsystemer i finner turgåingssystemets ytelser relevante i sin egen selvproduksjon. Ved å peke på de stortingsmeldinger som er skrevet og den forvaltning som

er knyttet til friluftslivet generelt ser vi at turgångssystemet har koblinger til det *politiske* systemet. For 'Kyststien' kommer dette til uttrykk i håndboken "Forord" hvor det står: "Kyststien ...er gjennomført som et samarbeidsprosjekt styrt av representanter fra Brunlanes bondelag, grunneierlag og skogeierlag, Landbrukskontoret i Larvik, og Larvik kommune, kulturetaten. Prosjektet er støttet økonomisk av Landbruksdepartementet, Miljøverndepartementet, Fylkesmannens miljøvernavdeling, Vestfold fylkeskommune, Oslofjordens Friluftsråd og Larvik kommune." (Guren 1991 s 5). Sitatet viser hvordan en politisk prosess blir initiert for å realisere de verdier som det politiske systemet anser å være resultatet av 'turgåingen', nemlig "Naturen i vår kommune er en kilde til opplevelse og rekreasjon både for fastboende og tilreisende. Kulturlandskapet langs vår kyst er av helt spesiell verdi. At disse områdene nå er gjort mer tilgjengelig ved den anlagte kyststien er svært gledelig." (op. cit. s 5).

Men sitatet indikerer også kobling til andre delsystemer. Grunneierlag og skogeierlag, som næringsorganisasjoner, tilhører det *økonomiske* delsystemet. Det økonomiske delsystemet er imidlertid langt mer enn disse to lagene. Her trenger vi bare peke på hvordan 'Kyststien' er trukket inn i markedsføringen av området innenfor turistnæringen. Dette er ikke unikt for 'Kyststien'. Friluftsliv generelt, og turgåing spesielt, er interessant for det økonomiske delsystemet, både gjennom kjøp av tjenester (overnatting, transport) og gjennom kjøp av nødvendig og avansert utstyr osv. Tursystemets ytelser blir også benyttet til markedsføring av andre produkter, så som markedsføring av firehjulstrekkende biler, pastiller for sår hals, egnet kjeks for basehoppere osv.

Selv om det ikke nevnes spesielt i informasjonsmateriellet om 'Kyststien' blir også stien brukt i undervisningssammenheng. En rekke skoleklasser, både lokale og tilreisende, oppsøker stien for å anskueliggjøre på naturfag- og orienteringsfagsundervisningen. Men *utdanningssystemet* er mer interessert i turgåing og friluftsliv enn som så. Systemets ytelser inngår nå også som eget fag i skoleverket.

Men selv om tursystemets ytelser er relevante for andre delsystemer, er ikke dette tilstrekkelig for å forstå hvorfor denne formen for kommunikasjon kan bestå over tid. Ifølge Luhmann kan delsystemers vedvarenhet kun forstås ut fra at de representerer en løsning på et samfunnsmessig problem. Det dreier seg altså her om hvordan et meningsinnhold får *varighet* gjennom at det føyer seg inn i en kontekst av problemløsninger eller hvorledes det representerer nye varianter av problemløsninger i denne sammenheng. At ulike delsystemer utdifferensieres er bare et uttrykk for at delsystemer er med på å stabilisere samfunnet gjennom den konkrete problemløsningen. Delsystemet fyller i denne betydning en *funksjon*.

Kan det hevdes og begrunnes at turgåingen, som en del av friluftslivet, fyller en funksjon i samfunnet? Jeg tror det. I denne sammenheng vil jeg imidlertid nøye meg med å antyde en funksjon, uten å belegge og drøfte antakelsen fyllestgjørende. Det kan hevdes at framveksten av det moderne samfunnet bidro til økt spenning og stress, frustrasjoner og irritasjoner, mer kontroll og disiplinering for den enkelte. En kan videre anta at disse problemene kunne representere et samfunnsmessig problem i den forstand at uro og opptøyer, opposisjon og demonstrasjon, kunne bli resultatet om ikke frustrasjonen og spenningen fikk utløp med minimale konsekvenser og belastninger for samfunnet. En mobilisering av individene 'tilbake til naturen', en reise vekk ifra samfunnets stress og mas, bringe befolkningen til en "kilde til opplevelse og rekreasjon", kunne være en løsning. Turgåing kan sies å være en av flere likende former for en slik problemløsning. Jeg hevder altså at turgåingen kan sies å ha en *katarsisfunksjon*. En renses for samfunnets uheldige spenninger og belastninger gjennom å gå en tur.

Men hvordan få individene til 'å gå tur'? I det moderne samfunnet er det i langt større grad enn i tidligere samfunn overlatt til det enkelte individ å avgjøre i hvilket øyeblikk og med hvilken interesse vedkommende vil delta i de ulike delsystemene. Den enkelte må avgjøre når vedkommende skal gifte seg, hvor mange barn han eller hun vil ha, hvilken utdanning og yrke som skal tas og besettes: hvilke av konsumønskene som skal innfris, hvilket religiøst innhold livet skal gis, hva slags politikk en skal slutte seg til (Luhmann 1995). Dette impliserer også at tilslutning til friluftslivet er overlatt til den enkelte. For samfunnet representerer dette et problem av samme type som vi beskrev foran: Hvordan skal samfunnets (Alters) seleksjoner motivere enkeltindividers seleksjoner (Ego)? Det må stilles opp samfunnsmessige forventningsstrukturer for å få de til å stille sine ytelser til rådighet for samfunnet. Samfunnet må sikre at individer produserer ytelser som kan gjøres relevante for samfunnet og alle dets delsystemer, dvs. det må skapes en samfunnsadekvat omverden av personer som vil levere sine ytelser i kommunikasjonsprosessen. For å sikre dette, må samfunnet produsere forventningsstrukturer som det enkelte individ må betrakte og reflektere over og enten slutte seg til eller avvise.

Gjennom en betraktning av seg selv (selvreferanse) og en visshet om at det blir betraktet av omverden (fremmedreferanse), ofte formulert som krav, skapes det en differanse. Denne differansen, blir bearbeidet som en *forventning* som kan innfris eller avvises. Individet, eller mer presist, bevisstheten, må reflektere over

betraktninger av seg selv, "Hva kan jeg?" og betraktninger av krav fra omverden av typen "Hva bør jeg?" for å skape en helhet i "Hvem er jeg?". Sagt på en annen måte, en kan være konform ved å etterkomme forventningene, eller avvike ved å la være. På grunnlag av gjentagne slike refleksjoner, utvikles individets identitet. Fra individets ståsted er sosialisering selvsosialisering. Sosialisering fra et samfunns ståsted innebærer å produsere forventningsstrukturer for konform og avvike atferd. Disse tar form av et *skjema*, en slags mekanisme i den strukturelle koblingen mellom individ og samfunn, som skal vekke tanker og sette i gang egne operasjoner i begge systemene (Luhmann 1997).

For rekruttering til idretten fyller idrettsidolet en slik motiveringsfunksjon. Idolet er et slikt skjema, en forventning om atferd betinget av koden "merittering/ikke merittering" (Tangen 1997b). Spørsmålet er om det finnes noe tilsvarende, om ikke like markant, skjema for rekruttering for turgåingssystemet? Nansen og Amundsen har nok spilt en vesentlig rolle som idoler i førkrigs- og mellomkrigstida og motivert i økende grad norsk ungdom og voksne til friluftsliv og turgåing. I noen grad har vel også 'eventyrere' som Stein P. Asheim og Børge Ousdal blitt framstilt som idoler. Det er imidlertid vanskelig å observere et markant idolskjema innenfor dette systemet sammenliknet med idretten. Hvordan et slikt skjema blir produsert, hva slags anvisning for handling det inneholder, og hvordan det motiverer for denne type handlinger, får utestå til en annen analyse å avdekke. Det er tilstrekkelig i denne sammenheng å peke på at slike forventningsstrukturer impliseres både gjennom det forhold at det finnes tusener av turstier og at så mange 'går tur' på disse stiene; mao. foretar sine seleksjoner på grunnlag av Alters seleksjoner og retter seg etter de markeringer som Alter har lagt ut i terrenget. Gjennom en slik relasjon sikrer systemet seg at de nødvendige ytelser fra individet blir levert og kommunikasjonen opprettholdt.

Vi har alle hørt uttrykket at "*Det finnes ikke dårlig vær, bare dårlig klær!*". Dette sammenfatter på mange måter hvordan tursystemet observerer og mestrer viktige forskjeller i den økologiske omverden. Hver påske blir vi minnet på de 10 turreglene: "*Det er ingen skam å snu!*" osv. Dette er et annet eksempel på hvordan systemet mestrer den forskjell i omverden som går på godt/dårlig vær. Men det finnes en rekke andre forskjeller som må mestres, f. eks. hvordan komme tørrskodd over ei myr. I slike tilfelle kan det legges ut trestokker eller planker for å lage klopper. Det kunne vi observere flere av etter Kyststien. Paradoksalt representerer mennesket en forskjell i de økologiske omgivelsene som må mestres. For mange mennesker med uheldig adferd i en turløype truer både opplevelsen og de skjøre natursystemene som kommunikasjonen baserer seg på. Den skilting vi kunne observere om 'sykling forbudt' og 'naturrestat' er et uttrykk for dette. Dere kjenner sikkert til en rekke andre eksempler på dette. Det trengs sikkert ikke utdypes.

Avslutning

I dette kapitlet er det gjort et forsøk på å tolke 'Kyststien' i lys av en bestemt sosiologisk teori. Med utgangspunkt i den observerbare 'merkingen' har jeg identifisert et sosialt system, som gjennom et symbolsk generalisert medium, en binær kode og tilhørende operasjoner produserer og reproducerer seg selv og de elementer det består av. Dette systemets varighet sikres dels gjennom at andre delsystemer benytter dets ytelser i deres selvproduksjon, dels gjennom at det fungerer som en problemløser i det moderne samfunnet og dels at det motiverer individer til å slutte seg til denne kommunikasjonen gjennom et skjema for handling.

Denne analysen er kun foreløpig og skisseaktig. I det videre prosjektet vil disse resonnementene dels generaliseres og dels forankres i empiri. I sær vil det gjøres en nærmere studie av hvordan turløypas sosiomaterielle struktur vil inkludere og ekskludere individer.

Litteratur:

BARALDI, C., CORSI, G. & ESPOSITO, E. *GLU. Glossar zu Niklas Luhmanns Theorie sozialer Systeme*. Frankfurt am Main : Suhrkamp Taschenbuch, Wissenschaft: 1997.

BØ BLAD (1998) nr 16, 18, 20, 22, 30, 33, 35.

GUREN, L. (1991): *Kyststien – Larvik*. Håndbok. Larvik kommune, kulturetaten.

GÖTKE, P. (1997): *Niklas Luhmann*. Anis, Fredriksberg.

FJELL OG VIDDE (1999), nr 3 1999.

JÖNHILL, J. I. (1997): *Samhället som system och dess ekologiske omvärld*. [The society as a System and its ecological Environment.] Lund: Lund Dissertations in Sociology 17.

KLEPP, I. GRIMSTAD (1995): *På stier mellom natur og kultur*. Dr. gradsavhandling, Inst for kulturstudier og etnologi, Hist fil fak, UiO.

KNEER, G. og NASSEHI, A. (1993): *Niklas Luhmanns Theorie sozialer Systeme. Eine Einführung*. Wilhelm Fink Verlag, München.

LANGKÅS, L. m. fl. (1997): *Idrett*. Nasjonalatlas for Norge. Oslo

LUHMANN, N. (1984): *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt/Main, 1984.

LUHMANN, N. (1990): *Essays on Self-Reference*. New York: Columbia University Press,

LUHMANN, N. (1995): *Ecologische Kommunikation*. Suhrkamp, Frankfurt a. M.

LUHMANN, N. (1997): *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

STICHWEH, R. (1998): *Raum, Region und Stadt in der Systemtheorie*. Soziale Systeme. Zeitschrift für Soziologische Theori, vol. 4, no. 2, p 341-359.

TANGEN, J. O. (1985): "Defining sport: A Pragmatic-Contextual Approach". *International Journal of Physical Education*, no. 2 s 17-26

TANGEN, J. O. (1997): *Samfunnets idrett. En sosiologisk analyse av idrett som sosialt system, dets evolusjon og funksjon fra arkaisk til moderne tid* [The Sport of the Society. A Sociological Analysis of Sport as a Social System, its Evolution and Function from Arhaic to Modern Times.], Oslo, University of Oslo.

TANGEN, J. O. (1997b): "*Fritt for å være Bjørn Dæhlie*". I Loland, S. (red.) "Toppidrettens pris", Universitetsforlaget, Oslo.

THYSSEN, O. (1992): *Forhold som forholder seg til seg selv. Niklas Luhmanns teori om selvrefererende systemer*' In: J. C. Jacobsen (ed.): "Autopoiesis. En introduksjon til Niklas Luhmanns verden av systemer". København: Forlaget Politisk Revy.

WERBER, N.: (1998): *Raum und Technik. Zur medientheoretischen Problematik in Luhmanns Theorie der gesellschaft*. In: Soziale Systeme. Zeitschrift für Soziologische Theori, vol. 4, no. 1, s 219-233.

KYST-STI-OPPLEVELSER: Bilder fra Stavern, Rügen og Nordkapp

Av Peter Leu

En reise mot Larvik kyststi mellom Stavern og Helgeroa begynte på Notodden som ligger ved Heddalsvannet. I og for seg kunne man ha tatt vannveien gjennom Telemarkskanalens sluser ved Løveid og Skien, og seilt under Breviksbroa mot havnen i Helgeroa. Turen gikk derimot med buss og bil til Stavern som var utgangspunkt for to gruppevandringar, hvis formål det var å tolke kyststien som fenomen. Egen erfaring er blitt beriket gjennom en åpen iakttagelses- og verbaliseringsprosess i en gruppe på 6 deltagere. Opplevelsene suppleres med to betraktningstudier fra to kontrasterende kystlandskap: Rügen og Nordkapp.

Vi fulgte kyststiens vandrespor fra punkt til strek og prikk, - en løype som er merket med coelinblå farge mellom Helgeroa og Stavern.

Veien langs strandkanten ved Helgeroa er hegnet av lave norske trehus med velstelte gressplen. Som oftest er de rammet inn av malt stakitt. Ett blikk tilbake til bukten viser en landskapsilhuett som er brudd opp av hugget fjell og av en koloni med campingvogner, mobile feriehus. Disse danner hvite geometriske mønster mot fjordens myk innbydende form. Litt ut i vannet på en bitte liten øy står en rødmalt stue på noen få kvadrat. Den inntar panoramaet som om den var en herregård. Lukten av tang følger oss videre inn i strandkantens furuskog.

Avgrenset med bom og nettinggjerd møter vi ganske brått et parkerings-område for campingvogner med sine oppspente og fastspikrede telt. Som kommoder på stylder og hjul, er lille manns paradisi rigget på plass. Fra karosserifabrikkens side er vognene levert med navn og logo som "luksus", "prestisje", "hobby", "dominant" og "wilderness" mm. Private tilføyelser er skilt som f.eks. "her bor..." samt tilleggsutstyr som lykter, lanterner og efeu i plast. Weekenden er enda ung, så bare nå og da stikker et hode frem av sterk kulørte, stripe tekstilremser, som er spent opp som innsynskjold rundt eiendommene. Vi krysser fremmed manns land, der alle vogners nesehjul peker i samme retning og gresset er tilmålt på gravlunds vis. Campingvognenes plastvinduer er lukket og teltdukene strammet opp. Urbanitetens karavane er stoppet opp og fremstår som en installasjon av midlertidig permanens.

Etter få minutters gange får vi øye på en flere tusen år gammel gravrøys, som ligger majestetisk som en diger sarkofag midt blant rullestein. Den vender seg mot havet. Forhøyningen i landskapet virker som en resonansbunn for forfedrenes tause røst. Rastende på noen planker blir vi til publikum i buktens scenografi. En fugleflokk streifer som et vindpust ut av bildet og jetstøyen fra et jagerfly skjærer gjennom luften.

Vi følger den kartlagte ruten, passerer en ny plastkoloni av campingvogner før vi nærmer oss sjømannsmugene i Nevlungshavn. Våningshus, uthus og garasjer er med elegant tømret inn mellom fjell og knaus. Den hvitmalte trearkitekturen fremstår som en dristig kubistisk komposisjon, samtidig som det dyrkes en blonderaktig småborgerlighet. Symmetrisk og velordnet titter porselensnips frem bak bleknede gardiner og smårutete vindusglass. Det lukter syrin og fra bedehuset høres noen orgeltoner. Fiskerne på brygga har levert sin fangst, de sitter traust sammen og tar seg en hvil.

MAISOLEN skinner over Stavern som ligger på den 59. nordlige breddegrad, omtrent på høyde med Helgeroa. Luftlinjens distanse mellom stedene er cirka 12 kilometer og på bakken svinger en asfaltvei med gang- og sykkelsti over landtungen. Kyststien er en ferdselsåre for spaserende, med Staverns marinestasjon Fredriksvern fra året 1750 som inngangsport. I dag holder Luftforsvarets skole til der, i militærets bygninger. 27.mai 1999 var kyststiens portal stengt for publikum på grunn av Norges delaktighet i NATOs bombekrig på Balkan.

Ad omvei finner vi tilgang til kyststiens fredelige rute og starter ved den pyramideformede minnehallen i grå og presis tilhogget stein. Hallen ble reist i 1928 til ære for forliste sjøfolk. I en tid hvor den tyske designskolen Bauhaus (1919-1933) ga sterk fornyende impulser til europeisk formgivning, og arkitekten Le Corbusier (1887-1965) hadde sitt virke, bygget man i Stavern et minnesmerke i en nokså lokal, patetisk stil. Den har klare likhetstrekk med totalitære regimers ideologiserende minnearkitektur. Som eksempler kan nevnes den tyske marinens æresmonument fra den 1.verdenskrig i Laboe utenfor Kiel, interiøret i det sovjetiske krigsminnesmerke i Berlin Treptow fra tiden etter den 2.verdenskrig, eller tyske minnehaller på krigsgravstedene i Norge (1940-45), fra Alfaset i Oslo til Trondheim og Botn ved Saltdalsfjorden.

Det er verd å merke seg, at minnehallen i Stavern ligger opphøyd med utsikt over fjorden. I interiøret, rundt "alteret" så å si, er vår tids æresbevisning rasjonalisert til en rød løper av billig dørmatteplast. Monumentet er for tiden under oppussing, - et tegn på symbolenes vedlikehold.

Dagens luftkrig i Kosovo har avkortet vår kyststatur og stengt oss ute fra vandringens kulturhistorisk opptakt. Takket være blåmerkene langs veien, finner vi stien og følger merkene over svabergget som strekker seg som badende nymfer ut i grunt vann. Tidsforestillingen duger ikke til å forstå steinslipingens tempo. Sporene og resultatene så langt, er organisk velformede steinkropper som tross motstand og styrke virker myke og feminine. Stimerkeren har, med sin pensel og sitt malingsspann, holdt seg unna vannkantens bølgende rytme. Han fulgte i sitt "landskapsmaleri" oppmålerens geometrisk-logiske stil. Hva om han lot seg lede av svabergformenes poesi, kjærttegnet landskapet med sine bein og malte de blå "noter" deretter? Veiviseren synes å ha vært en velmenende rasjonalist. Hans vei-ledning er muligens begrunnet i regelstyrt tenkning, - men som en landskapsinterpretasjon virker den stiv, distansert og umusikalsk. Stien gjenspeiler en fiktiv luftlinje, den er mer vei- enn utsikts- eller erfaringsorientert.

Utover selvpålagte restriksjoner og innlært autoritetstro er det selvfølgelig ingenting i veien for å bevege seg fritt i terrenget. En kan oppdage utsprenge huler i fjellet, føle seg frem i dens mørke ufremkommelighet som bremser skrittens fart, for så å kjenne på suget ut til det frie rom igjen, når dagslyset synes. Eller en kan finne seg sin plass i solen. Ikke rart, at skjærgårdsbildene til maleren Anders Zorn (1860-1920) med sine nakne, naturelskende piker, er populære og oppnår gode auksjonspriser den dag i dag.

Brosjyren "Kyststien i Larvik" som er utgitt av Larvik turistkontor, viser på forsiden et landskaps fotografi i farge. Bildets forgrunn er et mørkegrønt skogsinteriør med utsikt mot svaberg og hav. Som billedsjanger følger komposisjonen et romantisk mønster med draging ut mot et fjernt forsvinningspunkt. Med utgangspunkt i kyststiens oppmerkede blikk-konvensjon, virker bildet lite representativ for Brunlaneskysten mellom Stavern og Helgeroa. Det åpne lekende samspill mellom vann og land kommer ikke til uttrykk i reklamen. Hvor motivet er hentet fra, opplyses det intet om.

Fotografiet kan derimot sammenlignes med et maleri av den tyske kunstneren Caspar David Friedrich (1774-1840): "Kreidefelsen auf Rügen" fra 1818.

MALEREN Caspar David Friedrich, som var en professorkollega til norske J.C.Dahl (1788-1857) ved kunstakademiet i Dresden, skildrer en kyststi ved krittberget "Stubbenkammer" i nåværende naturpark Jasmund nær havnebyen Sassnitz.¹² Han maler den dramatiske utsikten fra en stupbratt kyst som et erindringsbilde fra sin bryllupsreise i året 1818. Bildet henger i dag i samlingen Oskar Reinhart i Winterthur, Sveits. Romantikeren Friedrichs maleri viser bruden, brudgommen og en følgesvenn bevege seg helt ut mot stupet. Figuren som ofte tolkes som maleren selv, våger seg knelende på alle fire frampå og ser ned mot havgapet. Om Friedrichs turer på øya Rügen, der motivet er hentet fra, forteller en samtidig venn, legen og teologen Gotthilf Heinrich von Schubert i 1855:

"...In Stubbenkammer, wo damals noch kein modernes Gasthaus stand, verweilte er am öftesten, dort sahen ihn die Fischer manchmal mit Sorge um sein Leben, ja wie einen, der freiwillig in der Flut sein Grab suchen wollte, auf und zwischen den Zacken der Bergwand und ihren ins Meer hinausragenden Klippen herumklettern. Wenn der Sturm am kräftigsten war und die Wogen, mit Schaum bedeckt, am höchsten heranschlügen, da stand er, von dem heranspritzenden Schaume oder auch von einem plötzlichen Ergüsse des Regens durchnässt, hinschauend wie einer, der sich an solcher gewaltigen Lust der Augen nicht satt sehen kann..."¹³

At Friedrich i maleriet "Kreidefelsen auf Rügen", avbilder en mann som titter i avgrunnen, kan kanskje biografisk sett bringes i sammenheng med følgende notis i kirkeboken til St.Nikolai i Greifswald:

"Den 8.12.1787 ist des Lichtgiessers Friedrich sel. Sohn, da er seinen ins Wasser gefallenen Bruder retten wollte, ertrunken."¹⁴

Ulykken skjedde på sjøen i desember og den reddede var den 13 årige Caspar David Friedrich. Gutten hadde som 7-åring også mistet sin mor.¹⁵

¹² Wieland Schmied: Friedrich, side 81

¹³ Gottfried Sello/Hans Jessel: Auf Caspar David Friedrichs Spuren, side 39

¹⁴ Gottfried Sello/Hans Jessel: Auf Caspar David Friedrichs Spuren, side 6

¹⁵ Ibid, side 6

Kyststiens fremstilling hos Friedrich, kan tolkes som et knivskarpt møte med universets oseaniske natur, noe han må ha vært spesielt vår for, og noe han også var opptatt av i sin malerkunst. Den steile kyst ved Königsstuhl er i dag utstyrt med en smal trapp som fører ned til vannflaten, en kyststige, så å si. Landskapet danner en diametral kontrast til Brunlaneskystens glidende overganger fra land til hav: - loddrett mot vannrett.

KOMPASSNÅLEN peker mot Nord. Slik virker jordens magnetisme. Nordkapp er etter Kap Arkona og klippen "Prekestolen" ved Lysefjorden i Rogaland, et kystlandskap med en spesiell særpreget tiltrekningskraft. Nordkapp representerer for Europeere et bilde på "verdens ende", vel vitende om at det også finnes en arktisk sivilisasjon lenger nord. I en lokalhistorisk publikasjon fra Gjesvær skole på 71° 6' nord, gis følgende stedsbeskrivelse:

*"Lengst nord i landet vårt finner vi Magerøya, Norges 5. største øy. Øya bærer navnet sitt med rette. Den er både mager og skinn, med et sparsomt jordlag der landet planer seg ut nede mot sjøen. Særlig finner man dette jordsmonnet i små fjorder og lune vikene som har en naturlig skjerming mot de framherskende vindretninger. Det som kanskje mest er særmerke for Magerøya er Knivskjellodden der den som en kval skyter rygg og stuper seg rett ut i Nordishavet, og som er det nordligste punkt av Norge. Noen kabellengder østenfor denne odde kneiser Nordkappfjellet seg rett opp fra havet, 307 meter til værs. Om Knivskjellodden er lav og kvass så er Nordkapp dens rake motsetning der fjellet i loddrett silhuett styrer seg de 307 meterne rett ned i Nordishavet."*¹⁶

Å erfare elementenes og livskraftenes møte mellom fjell og hav, kan oppleves som et magisk prosjekt. Politiet i Nordkapp Kommune kan berette om en rekke tilfeller, der tilreisende med vilje har valgt kystens stup for å ta steget helt ut til det hinsidige. Videre oppbevarer politiet medbrakte og etterlatte "kultgjenstander", som ulovlig ble deponert på Nordkapp-platå, helgenfigurer, suvenirer sørfra og lignende "offergaver".

Som nevnt er ikke Nordkapp Norges nordligste punkt. Det er Knivskjellodden. Sånn sett, bygger myten om Nordkapp som "Europas ende", på en upresis geografisk forståelse. Men viktigere enn avstanden fra oppmålingspunkter er nok landskapsopplevelsene, som så avgjørt er dramatiske oppe på Nordkappmassivet. Nordlys og midnattsolen bidrar sitt til stedets attraksjon. Ulf Grønvold skriver i tidsskriftet 'Byggekunst':

"Man skjønner umiddelbart at dette er et spesielt sted. Et sted, som er gitt menneskene av høyere makter, et hellig sted. For å understreke stedets magiske karakter stikker det opp en spiss fjellformasjon nede i østre skråningen fra platået. Denne potente fallos blir kalt Hornet og har i uminnelige tider blitt dyrket av samene som en helligdom.

*Stedet var altså gitt. Det var et magisk sted, og det var nesten det nordligste punkt i Europa."*¹⁷

James A. Swan kategoriserer i sin artikkel 'Sacred places of North America: Past, Present and Future', hellige steder på følgende vis:

1. *Burial Grounds and Graves*
2. *Purification Sites*
3. *Healing Sites*
4. *Special Flora and Fauna Sites*
5. *Quarries*
6. *Vision Questing and Dreaming Places*
7. *Mythic and Legendary Sites*
8. *Temples and Shrines*
9. *Spiritual Renewal*

¹⁶ Bjørgvin Jenssen: Gjesvær, Erindringer fra tiden etter 9.april 1940..., side 31

¹⁷ Ulf Grønvold: Kapell og kommers, side 445

10. Astronomical Observatories

11. Historical Sites

12. Sunrise Sites

13. Fertility Sites

14. Baptismal Sites¹⁸

Hva slags steder er disse kyststripene?

- På Kap Arkona, Tysklands nordspiss mot Østersjøen, er det satt opp en minnetavle over krigsfanger som druknet under forlis av transportskip, som under evakuering ble truffet av allierte bomber på slutten av 2.verdenskrig. Kap Arkona er et utsiktspunkt, et lengselens platå, men også et erindringens sted, der krigsforlisenes offer drev i land.
- Brunlaneskysten har flere tusen år gamle gravrøyser å vise til, noe som gjør området enda til et "kultisk" sted.
- Stavern by har avsatt knausen med den fineste utsikt til en minnehall over falne sjømenn fra begge verdenskriger. Igjen et minnested ved havet.
- Bare et steinkast unna, i bygningene til en historisk festning holder deler av luftforsvaret til, - Norges forsvar i aktiv krig på Balkan anno 1999. – Et "forsvarssted"?
- På Nordkapp-platået ble det i årene 1987/88 bygget et turistanlegg kalt "Nordkapp 1990", et

*"Nasjonalt prestisjeprosjekt med sterk privat og offentlig satsning, Et prosjekt som kjennetegnes ved - Ekstrem kort byggetid, - En byggekostnad som tåler sammenlikning, - Ekstreme værforhold, - Sterk Finnmark-deltakelse i gjennomføringen."*¹⁹

Et kystplatå fremstår som en arena for turistindustri med mytologisk image. Hvordan Nordkapp er ivaretatt som en såkalt "hellig" plass er et annet og viktig spørsmål. At klippen med sin utilslorede topografi også har vært et hemmelig sted, forteller følgende historie:

*"Mellom Nordkapp og Knivskjellodden har vi Knivskjellvika, hvor ingen mennesker har bodd, og hvor bare fire-fem familier av storkobben, grønlandsselen, råder grunnen alene. Innerst i denne vika var det forresten under siste krig en alliert radiostasjon, som ingen av øyas beboere kjente til før etter at krigen var slutt - da fant noen fra Gjesvær omtalte stasjon. Teorien er at mannskap og utstyr må være fraktet dit av ubåter, og det er nærliggende å tro at denne stasjonen har medvirket til å registrere den tyske flåtes bevegelse nær land, og at radiomeldinger om dette er formidlet videre"*²⁰

Så langt kan vi konstatere, at kyststieksemplene fra Rügen, Stavern og Nordkapp viser tydelige spor av manifestert kulturell erindring, mer eller mindre erkjent, mer eller mindre realisert i samspill med en særegen og karakteristisk kystnatur. Eksempelene viser menneskeslektenes forsøk på å visualisere eksistensielle resonnement og å uttrykke sterke kollektive følelser i naturens rom, i snittpunkt mellom himmel, jord og hav. Kyststripen kan tolkes som en dynamisk tiltrekkende og magisk grense mellom ulike verdener, markert ved graver, minnesmerker og offentlige utsiktspunkter.

Side om side med kystpartier av meditativ og sakral kvalitet, finnes relativt banale, motepregede, men ikke desto mindre interessante sivilisasjonsuttrykk som by- og bygdefolkenes fastgrodde camping- og "nomadekolonier".

Av kyststier har vi også funnet de hemmelige, militære og utilgjengelige.

Rollen forsvars- festnings- og bunkersarkitektur spiller og har spilt for opplevelsen og ferdselen langs kystens stier, er en annen historie.

¹⁸ James A.Swan, i: Kaj Noschis: Architecture & Comportement, side 169-171

¹⁹ Nordkapps Vel A/S, PR-Polar Reklamebyrå A/S, Tromsø 1988

²⁰ Bjørgvin Jenssen: Erindringer fra tiden etter 9.april 1940..., side 31

Litteratur:

Grønvold Ulf: Kapell og kommers, Verdens ende er også et sted for meditasjon Byggekunst nr.8 N-Oslo 1990

Jenssen Bjørgvin:Erindringer fra tiden etter 9.april 1940 og til gjenreisningen av Finnmark tok til for alvor i 1946 Gjesvær 71° 6' nord Gjesvær skole N-Gjesvær 1977

Sello Gottfried / Jessel Hans: Auf Caspar David Friedrichs Spuren Ellert & Richter Verlag
D-Hamburg 1992

Schmied Wieland Friedrich Harry N.Abrams Inc.Publishers USA- New York 1995

Swan James A.Sacred Places of North America: Past, Present and Future Architecture & Comportement Nr.2
CH-Lausanne 1993

Er turgåing friluftsliv? Stiens og merkingens makt!

Av Annette Bischoff

Dette essay tar sitt utgangspunkt i en opplevelse av kyststien mellom Stavern til Helgeroa. En opplevelse som jeg i ettertid stadig er vendt tilbake til – for det var noe med den... Det er ”noe” der, som er så anmassende og påtvingende. Jeg ble på mange måter utfordret i mit syn på friluftsliv (og dermed også turgåing som sentral del av friluftslivet). Opplevelsen med kyststien hadde jeg sammen med 5 andre en maidaag i 1999.²¹

Kyststien er en 33 km lang turløype som går langs kysten fra Stavern til Ødegården. Stien går til og fra kysten, gjennom hytte bebyggelse, forbi gårde, over campingplasser, gjennom skog, langs strender over svarberg. Det er anlagt flere parkeringsplasser i forbindelse med stien, på sårbare plasser er det lagt ut klopper, det er satt opp toaletter, skilte som informere deg om både kultur og natur du kan oppleve. Om kyststien skriver Larvik Kommune:

” Noe av hensikten med Kyststien er å gjøre folk oppmerksomme på flere av opplevelsesmulighetene kysten vår kan by på, for på denne måten å spre folk litt utover langs hele kysten. Samtidig samles noe av gangtrafikken til en sti, og ledes fram der ferdslen er til minst mulig ulempe for menneske og natur (...) Ved å gjøre det enklere å ta seg fram langs kysten og fortelle litt om hva man kan oppleve underveis, håper vi mange vil benytte seg av det tilbudet stien er. Kyststien er laget for å gi folk positive opplevelser. Den skal også minne oss om behovet for å ta vare på naturen og kulturlandskapet vi er glad i.” (Larvik Kommune 1991 i Hansen 2000)

I det følgende vil jeg foreta en analyserende bevegelse mellom Kyststien, mine egen opplevelser knyttet til turen på kyststien, turgåing og friluftsliv som fenomener. Dette er en subjektiv tilnærming, en fortolkning av mine inntrykk, følelser og tanker. Hva jeg opplevde, hva jeg følte og tenkte, hvordan jeg opplevde danner grunnlaget for den mer refleksive bearbeiding; hvorfor opplevde, følte og tenkte jeg, som jeg gjorde? Det jeg ønsker å oppnå gjennom dette grepet er å komme mer ”under huden” på hvilke opplevelses kvaliteter turen rommet og hvordan disse kan tolkes. Vi hadde alle ulike opplevelser underveis og nettopp gjennom ulikheten i opplevelsene ble flere perspektiver og nyanser tydelige. Jeg vil gå fra min egen umiddelbare opplevelse og gjennom den problematisere og drøfte faktiske forhold ved kyststien, hensikter med stien etc. i lyset av en fenomenologisk og sosiokulturell forståelse av friluftsliv. Den motsatte rekkefølge kunne vært like anvendelig, metodisk er det tale om en hermeneutisk prosess hvor helheten tolkes i lys av delene og omvendt, hvor utgangsperspektivet ikke er uforanderlig, og hvor det ikke er et ideal at fremdriften i analysen skal følge en mekanisk stringens, men hvor det er tale om en stadig refleksjon over en opplevelse og et kulturelt fenomen – turgåing. Formålet med dette essay er ikke å være detaljert, korrekt og uimotsigelig, men heller å invitere til medtenkning og medopplevelse, være inspirerende og tankevekkende i en stadig refleksjonsprosess over fenomenene turgåing og friluftsliv.

²¹ det var en meget sammensatt gruppe; en idrettssosiolog, en arkitekt, en sosiolog, to hovedfagsstudenter, en med laaaang friluftslivserfaring og påbegynt dr.grads arbeid om friluftsliv og så meg (hovedfag i friluftsliv og jobbet innen feltet mange år)

På grensen mellom kultur og natur

Stiens hensikt er å lede oss "ut i naturen". Det hele begynte med en byvandring forbi skole, idrettsanlegg og noe bebyggelse før vi kom til grusveien som skulle lede oss ned til kyststien - den lete oss ned til et minnesmerke over druknede og savnede fiskere og handelsfolk. En steinpyramide plassert på klippene med utsikt over havet – ikke helt ute, men slik at det var kontakt til beplantningen bak. Den lå ikke ensomt ut mot havet, men mer som en overgang eller en grense mellom samfunnet / det kultiverte på den ene siden og klippene, havet, naturen, det ukultiverte, på den annen. Symbolsk plassert på "grensen" mellom kultur og natur – det barske møtet mellom kulturen og naturen – symbolet på menneskenes (kulturens) kamp med og tap til naturen.

Jeg var ikke så opptatt av minnesmerket, jeg ville på tur. I begynnelsen gikk jeg og ventede på at "komme vekk" og at "stien skulle begynne". Nå tenkte jeg, nå kommer vi vel til stien - var det ikke noen blå merker litt lengre nede? Vi gikk et stykke tilbake inn i land fra minnesmerket og fant blåmerkene som fortalte at her skulle vi gå. Jeg gikk forrest litt ivrig for endelig å komme inn på stien og følge den vekk fra det bynære, regulerte, siviliserte og ut i naturen langs kysten. Vi gikk, etter noen 100 m lå hærens sanitetsskole, videre gikk blåmerkene og "stien" over en helikopterlandingsplass for deretter å gå opp i landet igjen via en grusvei. Sånn fortsatte den, hver gang vi kom ut og skulle gå langs kysten, brøt "stien" av og blåmerkene lete oss inn i landet igjen - gjennom hytte områder, campingplasser over parkeringsplasser osv.

Stadig minnet stien oss om sivilisasjonens nærvær. Kyststien er merket med blå maling på lave stolper, trær, steiner eller på svaberg. Ved veikryss er det ofte merket med skilt. Stien følger til tider bebyggelse; hytteområder, gårder og går igjennom mange større eller mindre campingplasser. Tilretteleggingen av stien varierer med terreng og underlag, noen steder er den anlagt med henblikk på at ferdsel i rullestol skal være mulig, andre steder er det lagt ut klopper for å ta vare på våtmark, enkelte steder er stien ulendt og følger fjellknauser og svaberg. Stien følger også ferdselsveier som har vært i bruk over lang tid – grusveier, asfaltert vei. Flere steder langs stien er det anlagt p-plasser og toaletter i flere friområder er det anlagt rasteplasser med borde og benke, søppeldunke, informasjonstavler mv. Mitt inntrykk var at graden av tilrettelegging er relativt høg, ut fra målet om at man ønsker å kanalisere gangtrafikken mest mulig, for å skape minst mulig forstyrrelse og sjenanse for naturen og de mennesker som bor der eller har hytte i tilknytning til stien. Stien fremstår således som en gjennomstrukturt og velgjennomført sti. De allerede eksisterende anlegg (veier, campingplasser, bebyggelse) blir naturligvis viktige deler av dette helhetsinntrykk. Så selv om det kan argumenteres for at en har forsøkt å tilrettelegge minst mulig gjennom nettopp å bruke allerede eksisterende anlegg kan opplevelsen av tilrettelegging lett bli en annen.

Opplevelsen presset fram tanker om når kulturen slutter og naturen begynner? Hva er kultur og hva er natur i dette landskap, på denne sti? Stien ble for meg symbol på kulturens favntak med naturen, den er en sivilisering av naturen; det er ryddet plass til stien, noen steder er det gruset, de blå merkene, skiltene, toalettene, kloppene og så videre kan leses som uttrykk for kulturens inntrengen i naturen. Jeg opplevde kulturen i naturen, stien slapp aldri sitt tak i oss, hver gang vi hadde tatt en liten avstikker; lengst ut på svaberget for å merke havet eller på oppdagelse i en hule nær stien, ble vi dradd tilbake til stien (kulturen). Vi var mellom natur og kultur og fulgte på mange måter kulturens sti gjennom et natur- og kulturlandskap, kulturen slapp *aldri* sitt tak i oss.

Stien formidlet en historie om "alles ønske om å være nær havet" (hyttene, campingplassene, p-plassene, det regulerte mm) Den mest påtrengende opplevelsen var de mange campingplasser. Det var kontrasten mellom det kunstige, ordentlige, geometriske; det samfunnskapte og det naturlige, uordentlige og organiske. De sirlig oppstilte, velordnede plastikk campingvognene, med deres terrasser, blomsterkasser, plastikk møbler og navneskilte mv ble nesten overdrevne symboler på kulturens forsøk på å hæve seg over naturen, å temme naturen, kulturens makt over naturen. Campingplassen holder kulturens og sivilisasjonens fane høgt, men kanskje lykkes det kun å bli unatur..? Sivilisasjonen ble en anmassende realitet i opplevelsene på kyststien og av kyststien.

Kyststivandringen kan ses som et veltilrettelagt pedagogisk prosjekt. En slags dannelsesreise gjennom de opplevelsene, den kunnskapen og de læringsmulighetene, som kulturen har bestemt er viktige; fortidsminnene, fortellingen om de som levde her før oss, viktige og interessante (sjeldne) planter, dyr mv. Samtidig er det også læringen om maktkampen om arealene, adgangen til strandsonen er et hett tema og det finns mange eksempel på at grunneiere har forsøkt å legge om stiene, fjerne merker osv. (Hansen 2000) Det er læringen om campingkulturen. Hva som oppleves som "pent" og "stygt" preges av den iscenesatte natur.

Den kroppslige opplevelsen – sansene

Det var som sagt en velorganisert sti, de blå merkene førte oss mellom de severdige og opplevelsesmettede steder, hvor det var satt opp informasjonstavler om hva vi kunne oppleve av både natur og kultur. Jan Ove Tangen har meget betegnende kaldt kyststien en ”tursti med bruksanvisning.” Vi fulgte stiens anvisninger i en iboende, taus forventning om at stien lete oss til de ”riktige” stedene og de opplevelsene som var ”verd” å dvelte ved. Det var slående at opplevelsespunktene var ”utsikt” - utsikt over strandlinjen, klippene og havet - vi skulle ”se” på kulturminnene, på plantene, på naturen helt ute ved havet for så å bevege oss vekk igjen. Det var **synssansen som opplevelsesorgan som var i fokus**. Den fortsatte rytme i bevegelsen til og fra havet, mellom natur og sivilisasjon, forsterkede følelsen av at her beveger jeg meg mellom ”severdige” punkt - men vi var mer ”mellom” enn å være ”i” opplevelsene. Inn imellom, spesielt mot slutten av turen var det som vi glemte å se på utsikten, når vi kom ut til havet - at de blå merkene tok os med inn i landet igjen, før vi hadde stoppet opp og sett oss omkring...

Andre dagen var jeg litt mer forberedt og innstilt på hva jeg ville møte og hadde skrudd ned forventningene, allikevel var *20 min gjennom en campingplass ganske forstyrrende...* Så ble det litt natur igjen, kun med noen få hytter, videre gikk turen forbi en stor gård med store drivhuse, over parkeringsplasser og ut til Mølen. Mølen er kanskje det stedet på hele stien hvor jeg opplevde at vi var *lengst vekk* fra sivilisasjonen både geografisk og mentalt. Hvor kulturen nesten slapp sitt tak i oss, men igjen de blå merkene; de lete oss *forbi* opplevelsen og ikke inn i den - vi betraktet jernalderstenssettingene på avstand, vi betraktet rullestensstranden på avstand.

Stiens iscenesettelse angav på mange plan, hvordan den skulle brukes, hvilke handlingsalternativer som var intenderte på hvilke tidspunkter. Hele stiens bevegelse er en fortelling om hvordan landskapet, naturen og kulturen skal oppleves. Selve vekselvirkningen mellom den kroppslige opplevelse og stiens iscenesettelse utgjør tolkningsrommet for den enkelte.

Vi må skjelne mellom brukshensynet, den instrumentelle bruk av stien og så dens betydning på opplevelsplanet.

Verden sanses gjennom kroppen. Fenomenologien minner oss om at vi møter verden med hele kroppen (Merleau-Ponty). I vår væren på kyststien i kulturen i naturen skapes en indre relasjon mellom kroppen og stien som omverdenen. Denne helhet utgjør et perseptuelt felt for den persiperende kropp.

Forståelsen er at menneskekroppen åpner seg for de lag av mening som feltet rommer – disse er preobjektive fenomener, med det mener Merleau-Ponty at det er fenomener som ennå ikke er blitt bevisste. Det preobjektivt erfarte er det opprinnelige, først gjennom refleksjon over fenomenet blir dette bevisst. ”*I pre-refleksiv modus erfarer kroppen det pre-objektive felt av fenomener; når refleksjon inntreier, blir de preobjektive fenomener til objekter.*” (Østergård i Merleau-Ponty 1994)

Stien formidler gjennom sin iscenesettelse hvilke sanser vi skal ta i bruk, samtidig utgjør stiens iscenesettelse et perseptuelt felt som får betydning for vår *opplevelse* av stien. Hvilke følelser og tanker bringer den opp i oss?

Stiens iscenesettelse synes primært å være bygget opp omkring synssansen. Indirekte formidler den at det vesentlige er å ”se”, at det er gjennom øyet at verden skal erfares.

Dette kommer først og fremst til uttrykk gjennom de opplevelseskvaliteter det er fokusert på – utsikt, sjeldne planter, kulturminner alt sammen noe som skal ses og betraktes. Dernest kommer det til uttrykk gjennom merkingen; blikket styrer retningen på bevegelsen gjennom landskapet – hvor er det neste blå merke? Stien er tilrettelagt slik at den gående kan løfte blikket – underlaget er jevnt, trær er ryddet, klopper lagt ut, grus kjørt på. Den taktile sans stimuleres hovedsaklig gjennom føttene, samt solen og vindens berøring av ansiktet. Man stenges ute fra det man på en eller annen måte fornemmer er den egentlige virkelighet.

Vi var på en måte ikke deltakere, vi var tilskuere. På tross av at vi gikk på stien var det som vi betraktet det hele litt utafra, stiens logikk holdt oss fanget i kulturens blikk på naturen. I Skjervheims²² perspektiv får vi tilskuerens observerende blikk på overflaten, en posisjonen som egentlig ikke tillater at det skulle finnes noe slikt som en innside eller en dybde ved tingene som man betrakter. (Mathisen 1997) Stien som skulle lede oss til naturopplevelsene var med til å skape avstand til opplevelsene - vi ble betraktere av en utsikt, et kulturminne.

²² Skjervheim 1974, Slaattelid 1997

Stiens tilrettelegging skaper bestemte muligheter for den kroppslige opplevelse (læring), den legger premissene for en forståelse av hvordan naturen (i turgåing) skal erfares; gjennom synet og føttene. Stien støtter på den måte opp om den eksisterende kultur som i høy grad er visuell og auditiv.

Naturopplevelsen

Naturen som begrep er en kulturell konstruksjon, vårt forhold til og oppfattelse av naturen har endret seg og endrer seg stadig. Den naturvitenskaplige forståelse av naturen vi har hatt gjennom de siste hundrede år danner grunnlaget for våre holdninger og handlinger. Det preger vårt syn på hvilke kvaliteter, som er primære og hvilke som er sekundære. På den måte er det en rekke opplevelseskvaliteter eller måter å forholde seg til og forstå virkeligheten på som har stått i bakgrunnen; kunstens, lekens, eventyrets, drømmens, meditasjonens, religionens, mystikken – og galskapens. Disse reduseres til å være private anliggender.

Naturopplevelsen blir ganske forskjellig alt etter hvilket perspektiv vi velger; deltakeren eller tilskueren. Naturopplevelsen mellom nærvær og distanse. Deltakerens naturopplevelse er en opplevelse ”i” og ”med” natur, hvor deltakeren søker en dialog eller en samhandling med naturen. Tilskuerens opplevelse, er en opplevelse av naturens overflate, her opprettholdes skillet og distansen mellom tilskueren og naturen, intensjon er ikke å overskride dette skille.

Deltakerens naturopplevelse er på mange måter en søken etter inderlighet, en søken etter opplevelsen av sammenheng med naturen, indre ro og harmoni. Denne søken kan ta to retninger; den meditative og den samhandlende.²³

Den meditative

I den meditative tilnærming fokuseres på kvaliteter i naturopplevelsen, som oppfattes som værende av stor betydning for oss som mennesker, for vår trivsel, for vår mentale helse, for å komme oss selv nærmere. De kvalitetene det fokuseres på er; å finne indre ro og stillhet, få perspektiv, stresse med, finne oss selv, få tid til ettertanke og refleksjon, få ny energi, oppleve naturens storhet, finne balanse, føle sammenheng og tilhør til naturen, identitet.²⁴ Dette er ikke ”nye” kvaliteter i naturopplevelsen, beskrivelser av friluftslivets og naturopplevelsens betydning finnes i stor utstrekning i litteraturen de siste hundrede år.²⁵ Tilsvarende opplevelseskvaliteter gjenfinnes i ulike meditasjonsteknikker verden over. Naturen har en sentral plass i al meditasjon. (Hobbel 1994) I alle kulturer anses meditasjonen for å være en vei til å finne oss selv, utvikle personligheten, oppnå økt innsikt og selverkjennelse, å finne ro og balanse osv. Alt det vi gjør i naturen i form av aktiviteter og handlinger kan naturligvis forsterke naturopplevelsen, men selve *det sansende nærvær* er det mest meditative. De prosessene som kjennetegner det sansende nærvær i naturen tilsvarer prosessene i meditasjon; det handler om avspenning, konsentrasjon, stillhet²⁶, rytme, ro at bevisstheten ikke er styrt, men at tanken kan flyte fritt, åpenhet, sensitivitet, sansestimulering – naturens lys og lyder; suset i trærne, skumringslyset virker forsenkende og meditativt.²⁷

Den samhandlende

I den samhandlende naturopplevelse foregår det en bevegelse, en handling, en aktivitet. Gjennom min aktivitet i naturen søker jeg en samhandling med natur som gir meg adgang til et sansende nærvær. Denne opplevelse beskrives ofte som å *føle seg ett* med naturen.

Det er situasjoner hvor seileren blir ett med båten og havet, alt blir en samstemt bevegelse, eller hvor klatrerer opplever en sammensmeltning med fjellet, lystfiskeren blir ett med vannet og fisken.²⁸

Denne type opplevelser betegnes i psykologien som optimalopplevelser / flow.²⁹ Det handler om de situasjoner eller øyeblikk hvor det skjer en sammensmeltning av handling og bevissthet. Konsentrasjonen er så intens at all

²³ De to retninger er på ingen måte motsetninger, de heller utfyller og supplerer hverandre

²⁴ Hågvar 1986, 1994, Hobbel 1994, Vaagbø 1994, Dahle 1994, Løvold 1994, Solberg 1994, Bischoff 1995, 1996

²⁵ se bla. Wergeland, Bjørnson, Ibsen, Nansen, Caspari, Rubenson, Asbjørnsen, Vesaas.

²⁶ ikke forstått som fravær av lyd

²⁷ Hobbel 194, Vaagbø 1994, Solberg 1994, Bischoff 1995

²⁸ Se for eksempel Kurt Lüdgers: ”Laksefiskeri mellom vanvid og æstetik” i Hooked, Odense Universitetsforlag 1994, eller Csikszentmihalyi’s beskrivelse av flow i klatring, 1983

²⁹ Om optimalopplevelsen brukes bla. begrepet ”flow” (Csikszentmihalyi 1975, 1983, 1989), og begrepet ”peak experience” Maslow 1968,

energi fokuseres på handlingen. Bevisstheten om selvet forsvinner og tidsfølelsen endres og det oppstår en følelse av kompetanse og kontroll.

Naturopplevelse kan ses som en helhetsopplevelse, en forglemmelse av oss selv og innlevelse i naturen. Både det samhandlende og det meditative perspektiv finner vi igjen i debatten om naturopplevelsen i friluftsliv. Sentralt i friluftsliv står innlevelsen i naturen / omgivelsene, samhandlingen med naturen, det å dvele ved elementene.

Bjørn Tordsson har igjennom mange år forsøkt å sette ord på *hva det er* friluftslivet rommer, hva som er friluftslivets egenart. Friluftslivet kan ses som en bestemt måte å forstå og oppleve natur. Friluftslivet innebærer at vi møter naturen som sansekvaliteter; uttrykk, stemninger, mening, budskap. Han går så langt som å til å oppfatte friluftslivet som en måte naturen kommuniserer med oss gjennom hele kroppen, alle sanser, vårt intellekt og våre følelser. Gjennom friluftslivets handlingsformer deltar vi i kommunikasjonen; vi seiler, padler, vandrer, klatrer, går på ski. *"Dette innebærer dels at vi "prisgir" oss naturen, "utsetter" oss for den; dels at vi uttrykker vår naturforståelse, tydeliggjør den gjennom å handle. Vi samhandler med naturen.(....).vi går ut fra at opplevelsene i naturen har noe vesentlig å gi oss som mennesker. Gjennom friluftsliv oppdager vi ikke bare naturen, men også oss selv."* (Tordsson 2000) Friluftslivet bygger på oppfattelsen av at natur har egenverdi, at opplevelsene har egenverdi og at vi er nødt til å samhandle, å være deltakere i kommunikasjonen med naturen.

Stien gikk på mange måter på tvers av min naturopplevelse, den brøt min naturopplevelse, og reduserte den tiltilskuerens opplevelse av isolerte punkt.

Skulle stien snyte mig for naturopplevelsen?

Forventninger og tidligere erfaring

Jeg hadde forestilt meg en vandring på en sti i et naturområde og ikke så meget i et kulturlandskap - eller rettere ferie- og fritidslandskap med hytter og campingplasser. I begynnelsen gikk jeg og ventede på at "komme vekk" og at "stien skulle begynne", at jeg skulle komme UT i naturen. Jeg hadde forventet at stien i høyere grad skulle gå ganske langt ute mot havet og ikke forsvinne inn i land hele tiden. Mine forventninger til en naturopplevelse ble alt overskyggende for de eventuelle andre opplevelsesmuligheter. Jeg opplevde også tilretteleggingen og sivilisasjonens nærhet som forstyrrende og dette var helt klart med til å forringe opplevelseskvaliteten for meg.

I gruppa opplevde vi dette ganske forskjellig; de med lengst erfaring fra friluftsliv lot seg forstyrre mest av tilrettelegging, campingplassene mv. "Københavneren" så mer på merkingen som et gode og campingplassene som en kuriositet som kunne studeres med et sosiologisk blikk. "Arkitekten" fokuserte på former, lys og farger i landskapet på en annen måte enn vi andre. "Den lokalkjente" fortalte historier med tilknytning til bestemte steder langs kysten, hvor Tordenskjold hadde ligget med sin flåte. "Naturelskeren" så og kunne fortelle om mange av de forskjellige planter, hørte nattergalen og visste mye om livet i strandsonen. De forskjellige forutsetninger var på hver deres måte med til å gi turen sitt innhold.

Samspillet mellom stiens potensial og forforståelse, individuell kompetanse og kapasitet treder i forgrunnen og blir tydelig. Med stiens potensial mener jeg de motiv en slik vandre- og værensform kan stimulere og tilfredsstillende. Det jeg mener blir tydeligere, er hvor stor betydning den enkeltes erfaring; forforståelse og kompetanse i forhold til forventninger til turen / stien har og dermed også opplevelsene underveis.

Den kulturelle bakgrunn gir oss en forforståelse for hva som er opplevelsesverdig, hva natur er og brukes til og hva friluftsliv er, hva og hvordan vi skal oppleve gjennom friluftsliv. Gjennom sosialiseringen internaliseres bestemte normer og verdier knyttet til natur og friluftsliv. Ulike former for friluftsliv, ulike måter å oppleve natur på har sin bakgrunn i ulik kultur; nasjon, sted (landsdel, by, bygd), klasse, kjønn, livsfase mv³⁰. Det er stor forskjell på å vokse opp i København og ikke beskjefte seg med friluftsliv og å vokse opp et sted i Norge og drive aktivt med friluftsliv livet igjennom.

Kompetanse er en viktig del av bakgrunnen som på lik linje med kulturen er med til å farge blikket. Den som har friluftsliv som sitt fagfelt er naturligvis preget av det syn på natur og friluftsliv som er gjeldende i det miljø hun har sin erfaring fra og *ser* det hun har lært å se.

Forforståelse og kompetanse preger *hva vi ser* og den *måten* vi ser på. *"Vi ser og hører det vi har forforestillinger om. Dem, der ikke ved, hva de ser efter, eller ikke leder efter noget bestemt, de ser ingenting"* (Hansen 1997, 1998) Mogens Hansen³¹ har forsket på betydningen av oppmerksomhet og konsentrasjon, han har især beskjefte seg med barn og barns måte å sanse verden på. På bakgrunn av dette har han utviklet en teori om "grønn intelligens" – kompetanse for å forstå og å leve med i naturen. Han refererer til naturfolks persepsjon

³⁰ for beskrivelser av hvilken betydningen de kulturelle forskjeller har for oppfattelsen av og praksis innen natur og friluftsliv se for eksempel Heidi Richardson 1994, Ketil Skogen 1994, 1999, 2000, Kirsti Pedersen 2000

³¹ Mogens Hansen er professor i pedagogikk og psykologi på Danmarks Lærerhøgskole

av natur – en ”high-speed-perception” hvor den enkelte lyn hurtig kan skjelne det ene fra det annet, i ett og samme sekund observerer, registrerer, tolker og omsetter ”tegn” i naturen i en forståelse og evt. handling. (Hansen 1997, 1998)

Jo *høgere* kompetanse du har jo mer *ser* du. Den som vet mye om planter ser helt andre ting enn de som ikke vet noe, den som kan fuglestemmene hører dem etc. Den som har kompetanse har overskuddet til å fokusere på omgivelsene i langt større grad enn den som ikke har kompetanse; den med lavere kompetanse vender i høyere grad oppmerksomheten innover og merker *slitet*; de ømme føtter, vanskeligheten ved å bevege seg i et terreng en ikke er vant med, de ømme skuldre etter sekken, sult, kulde, svette.³² Det ukjente krever energi, mangfoldet av inntrykk lar seg ennå ikke sortere i hva som er hva. Kompetanse gjør at den enkelte kan frigjøre oppmerksomheten fra kroppen, så den kan brukes til noe annet.

Hva vi hver især opplevde på kyststien hadde nær sammenheng med bakgrunn og kompetanse, ses dette i sammenheng med graden av hvor forstyrrende den enkelte opplevde for eksempel campingplassene kan det kanskje si noe om betydningen av ulike forventninger. Mye forskning peker på forventningenes betydning for våre handlinger og opplevelser. Idrettspsykologien har vært opptatt av forventningenes betydning for troen på egen mestring, prestasjonen og opplevelsen.³³ I følge kognisjonspsykologien bygger forventninger på *innsikt* i forhold til personens nåværende livssituasjon, en innsikt som inndrager både fortid, nåtid og fremtid. Fremtiden foregripes i forventningen og gir personens handlings- og opplevelses muligheter en bestemt retning mot fremtiden. (Stelter 1999).

Hvilket vil si at den tidligere erfaring, nåværende situasjon og fremtidige erfaringsmuligheter med andre ord har stor betydning, dels for hvilke forventninger vi møter stien med, og dels for hvilke opplevelsesmuligheter som oppstår underveis. Hva vi forventer å oppleve og vår forventning om, hvordan opplevelsen skal oppleves, er således dypt forankret i den enkeltes kulturelle bakgrunn og kompetanse.

Gjennom min opplevelse av stien, ble min forforståelse tydelig, og det ble tydelig hvordan den preget opplevelsen. Samtidig vil stien bibringe den uerfarne en forforståelse av, hva og hvordan det forventes at en skal oppleve i en tilsvarende setting. Stien representerer en dobbelthet i at den bidrar til å skape en forforståelse og at opplevelsen nettopp preges av forforståelsen.

Den kulturelt formidlede opplevelse

”Natur kontakt og naturopplevelser gjennom sansning og bevegelse i varierte naturmiljøer er kjerneelementer i friluftsliv. ”Uberørt” natur med fjell, innsjøer, elver og fosser blir ofte oppfattet som attraktive, særlig hvis de også oppleves som vakre, dramatiske, ville, spektakulære og utfordrende. Begrepet natur viser her til omkringliggende miljøer som er atskilt fra moderne utvikling, og som har særlig verdi utfra estetiske kriterier. Natur som bærer tydelige preg av å være formet eller påvirket av menneskers aktivitet; slik som byparker og plantet skog, blir derimot oppfattet som mindre verdifulle for naturopplevelsen.” (Pedersen 2000)

Kirsti Pedersen rammer enkelt og tydelig de oppfatningene om sammenhengen mellom grad av tilrettelegging og opplevelse, som er og har vært gjeldende i friluftslivsmiljøene.³⁴ Innen friluftslivskulturen har den kulturelt formidlede opplevelse således vært konsentrert omkring opplevelser i og med natur i naturområder med ingen eller liten grad av tilrettelegging (ofte brukes uttrykkene ”uberørt” og ”fri” natur) hvor fokus har vært på naturopplevelse gjennom samhandling og innlevelse (deltakerperspektivet; den samhandlende og meditative tilnærming).³⁵

Stien kan leses som formidler av en annen samfunns etablert oppfattelse av, hva du skal oppleve i naturen og hvordan dette skal oppleves. Kyststien kan tolkes som en iscenesettelse av kulturens oppfattelse av turgåing; hva turgåing er, hva som skal oppleves gjennom turgåing og herigjennom oppfattelse av hva natur er, hvordan vi skal forholde oss til naturen, hva og hvordan vi skal oppleve naturen, samt sammenhengen mellom kultur og natur. Stien er innrettet med øye for det overskuelige, velordnede og sikre.

³² se for eksempel Bischoff 1995

³³ se for eksempel Gill 1986, Stelter 1999

³⁴ med friluftslivsmiljøene tenker jeg her for eksempel på organisasjonene; FRIFO, DNT, utdanningsstedene; Høgskolene i Bø, Levanger, Volda, NIH, Høgfjellsskolen.

³⁵ Perspektiv på dette finnes hos flere; se for eksempel Bjørn Tordsson, Nils Faarlund, Kirsti Pedersen, Ola Vaagbø, Atle Tellnes, Arne Næss

Stien utgjør en kontekst som motiverer handlingene og skaper opplevelsene på individnivå, samtidig representerer stien kulturen, som en styrende kraft som er årsak til handlingene og opplevelsene.

Ser vi på et sitatet som er hentet fra Kulturdepartementet og Direktoratet for Naturforvaltning blir flere perspektiver tydelige. Sitatet er innledning til et kapittel i boken som omhandler *normer* for turstier og skiløyper:

”Turstier er traséer som vi kan ferdes på til fots. De er ryddet for vegetasjon, men grunnen er ikke eller i liten grad opparbeidet. De er vanligvis merket, og bredden er min. 0,5 m. Turstiene bør være mest mulig tiltrekkende, avvekslende og interessante, og de bør legges utenom kjedelige strekninger som for eksempel veier. Vi anbefaler ryddebredde på minst 1 m, slik at man unngår å støte borti våte greiner, og for å unngå at stien gror igjen.

Turstiene skal være tørrest mulig, uansett årstid og nedbørsmengde, og man bør legge dem slik at de passerer vanskelige steder som ur, myr, elver og bekker på best mulig måte.

Stigningen bør man fordele jevnt over lengre drag(..) Vær på vakt mot slitasje i terrenget. Stien må ikke legges slik at den fungerer som en bekk i regnværperioder.

Slake traséer og en større bearbeiding av terrenget (man kan fjerne røtter og steiner) kan bidra til at stien kan bli brukt av folk som er lettere bevegelseshemmet.” (Kulturdepartementet/DN 1991, s.58)

Gjennom sitatet kan vi få grep om en del av innholdet i *kulturens styrende kraft*, når det gjelder turstier. Sitatet sier noe om hva som skal oppleves, men også om hva som **ikke** skal oppleves; vi skal ikke komme for tett på treerne så vi blir våte, stigningen bør være jevn – underforstått så vi ikke anstrenger oss for mye og blir svette? Ur, myr, elver og bekker er vanskelige steder å ferdes, som vi skal passere på den lettest mulige måte. Vi skal ikke kjede oss; veier er kjedelige. Gjennom å skjerme turgåeren fra de våte treer, stigning, ur, myr, bekker, elver, evt. stein og røtter ekskluderes en rekke opplevelseskvaliteter. Opplevelseskvaliteter som kanskje hører deltakeren til? Opplevelseskvaliteter som inviterer til å bruke andre sanser enn synssansen og evne til å gå.

Innledningsvis viste jeg til et sitat fra Larvik Kommune hvor det legges veks på at kyststien er laget for å gjøre det enkelt å ta seg frem, å gi folk positive opplevelser og minne oss om behovet for å ta vare på naturen og kulturlandskapet. Kyststien er således også et moralsk prosjekt som skal minne oss om at vi skal ta vare på naturen og kulturlandskapet i tillegg ”minnes” vi i sitatet også om at *vi er glad* i naturen og at naturen gir oss positive opplevelser.

Stien er med til å skape vår (for)forståelse av hva natur er, til å forme den kulturelt konstruerte natur og den kulturelle natur opplevelsen – dvs. det som er formidlet igjennom kulturen at vi skal oppleve og verdsette.

Hele konteksten stien er innfelt i er preget av dilemmaer; i vår kultur vektlegges det at mennesker kommer seg ut på tur, friluftsliv ses som en sentral og viktig del av kulturen og den nasjonale bevissthet – dette fører til at en ønsker å legge til rette for at flest mulig kan komme seg ut på tur. På den annen side oppleves naturen og kulturlandskapet som truet i vår tid – vi må beskytte og verne om den naturen vi har. Derfor ønskes egentlig færrest mulig mennesker ut i den sårbare natur og minst mulig tilrettelegging er egentlig å foretrekke.

”Arbeidet med fysisk tilrettelegging for friluftsliv har i seg et dilemma mellom på den ene side å bevare natur- og kulturlandskap med minst mulig inngrep, på den annen side å legge til rette for at befolkningen skal kunne utøve friluftsliv. Det gjelder valg av områder som tilrettelegges, valg av tiltak og vektlegging av hvordan tiltakene utføres.

*Overordnet miljøhensyn må være utgangspunktet for **hvorvidt** vi tilrettelegger, og **hvordan** vi velger å tilrettelegge. Hensynet til dyreliv, planteliv, landskap, vannmiljø og kulturminner vil av og til bli best ivaretatt ved **ikke** å tilrettelegge, av og til **ved** å tilrettelegge. Kanalisering av ferdsel og aktivitet utenom sårbare plantesamfunn og viltområder er eksempelvis viktig for å hindre uheldig slitasje og forstyrrelse. Det er også et mål å unngå at tilrettelegging bidrar til å redusere naturopplevelsen i et område.”* (DN 1993)

Gjennom dette dilemma blir hovedutfordringen tydelig – i sitatet sies *”Overordnet miljøhensyn må være utgangspunktet...”* Med **dette** utgangspunkt bestemmes om en velger å tilrettelegge eller ikke. Mitt spørsmål blir da; hvilken betydning får tilretteleggingen i form av turstier tilsvarende kyststien for opplevelsen – og i neste rekke hvilken betydning får på sikt en annen opplevelse for *hva* vi oppfatter som turgåing...? – Og dermed stiller det også spørsmål til hva friluftsliv er.

En vandretur på kyststien fra Stavern til Helgeroa - friluftsliv eller?

Gjennom turstiopplevelsen oppstår et skille mellom friluftsliv og turgåing. Det er ikke sikkert at det er et skille mellom friluftsliv og turgåing alt etter hvordan vi oppfatter friluftslivsbegrepet - som vi hittil har oppfattet begrepet, har turgåing vært en sentral del av det norske friluftsliv. Hvis turgåing oppfattes som en del av friluftslivsbegrepet stå vi igjen med et bilde av hvor store forskjeller det kan være mellom ulike deler / aktiviteter innen friluftsliv. Dette utfordrer oss også på begrepsbruken - hva er friluftsliv? Min umiddelbare reaksjon etter kyststivandringen var jo nettopp at dette ikke var friluftsliv fordi det sentrale følelsesmessige dimensjoner var fraværende og erstattet noe som reduserte opplevelsen til å bli overflate, glansbilder og utsikt fremfor innlevelse og dybde.

Tilretteleggingen av stien flytter fokus. Stiens fokus er på nytteverdien fremfor egenverdien i møtet med naturen. Stien skal kanalisere trafikken, den er et kulturelt, pedagogisk og moralsk prosjekt. I dette perspektiv blir friluftsliv og turgåing motsetningsfylt.

Veiene skilles i naturoppfattelsen – stiens naturoppfattelse bygger i stor grad på naturen som objekt, naturen er materiale, en gjenstand, en ting – et ”det”, som kan betraktes fra tilskuerens posisjon i kulturen (stien). Hvor det i friluftslivets naturoppfattelse strebes etter å oppleve naturen i et møte, en dialog og innlevelse – naturen som et ”du”, som kan ses som deltakerens posisjon, den som søker å kvitte seg med kulturen for å kaste seg ut i det blinde engasjement for finne dybden i møtet med naturen.

For mig blev stiopplevelsen for det første læringen om forventningenes betydning for opplevelsen, hvordan kulturens styrende kraft spiller inn på forventningene, forvaltningens pedagogisering av naturen i det nødvendiges navn; kulturens dilemma mellom myten om det frie liv, om naturens betydning for det enkelte menneske og hensynet til naturen.

Men for det annet ble det læringen om hvordan stiens tilsynelatende uskyldighet tilslører endring i grunnleggende forutsetninger i friluftsliv som å oppleve, å være en del av naturen. Og hvordan disse endringer kan spille tilbake på hvilken posisjon vi som mennesker har i forholdet til naturen; deltakerens eller tilskuerens.

Stiens og merkingens makt blir en makt til å forandre turgåerens posisjon fra deltaker til tilskuer. Dette kan enten vise at turgåing og friluftsliv er to helt ulike fenomen, eller at friluftslivs fenomenet er i endring.

Jeg har tidligere argumentert for at friluftsliv er et kulturelt fenomen som til enhver tid uttrykker relasjonen mellom menneske(r)-natur-kropp-kultur-identitet. (Bischoff 1996)

Ut fra dette kan det diskuteres om kyststuturgåingen er ”friluftsliv” av en bestemt kultur; forvaltningens? eller ny tid? Eller kanskje friluftsliv ikke er hva jeg tror det er....

Litteratur:

Bischoff, Annette: Brugen af friluftsliv i behandlingen af kvinder med kroniske muskelsmerter. Undervisningsnotat Høgskolen i Telemark, januar 1996.

Bischoff, Annette. Friluftsliv, ungdom og personlig utvikling. Speciale. Københavns Universitet 1996

Buber, Martin; Jeg og du. Cappelens Forlag. Norsk utgave 1992.

Csikszentmihalyi, Mihaly; Flow. Optimaloplevelsens psykologi. Munksgaard 1991.

Csikszentmihalyi, Mihaly; Deep Play and the Flow Experience in Rock Climbing. I Harris, J. & Park, R. (ed.): "Play Games & Sports. Human Kinetics Publishers, Inc. 1983.

Dahle, Øystein: Friluftsliv og glede. Dyade nr.2. 1994 side 42-43

DN-håndbok 3: Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv. DN 1993

Eichberg, Henning: Et annet friluftsliv – en alternativ biologi

Gill, Diane: Psychological dynamics of sport. Human Kinetics Publishers 1986

Gullestad, Marianne: Kultur og hverdagsliv. Universitetsforlaget 1989

Hansen, Atle Ørbeck: En rusletur på nye veier. Hovedfagsoppgave HIT / NIH 2000

Hansen, Mogens: Intelligens og tænkning – en bog om kognitiv psykologi. Forlaget Ålørkke 1998

Hansen, Mogens: Værdien af at børn lærer sig å bruke alle sanser. I: Konferensrapport fra Nordisk Konferens; Barn och Friluftsliv. 1997. Friluftslivsfrämjandet Stockholm

Hobbel, Torbjørn: Natur og meditasjon. Dyade nr. 2, 1994. side 3-12.

Hol, Dag: Den dypsindige naturoplevelsen. Dyade nr.2. 1994, side 32-41.

Hågvar, Sigmund: 4 korte artikler i Norsk Natur 2-6 1986; Natur som fast punkt, Ansikt til ansikt med naturen, Forventningen og Stillhet.

Hågvar, Sigmund: Naturopplevelsens mentalhygieniske verdi. Mestre Fjellet, friluftsliv 41-42, Hemsedal 1994.

Kulturdepartementet / DN: Stier, løyper og turveier. Universitetsforlaget 1991

Leu, Peter: Kyst-sti-opplevelser.

Lüders, Kurt: Hooked. Om vanvid og æstetik i sport og kroppskultur. Odense Universitetsforlag 1994

Løvold, Stein: Vår felles kilde. Dyade nr.2. 1994 side 44-49.

Merleau-Ponty, Maurice; Kroppens fenomenologi. Pax Forlag Oslo 1994

Møller, v., Povlsen, j., Lüders, k.: Hooked - om vanvid og æstetik i sport og kroppskulturen. Odense Universitetsforlag. 1993.

NINA; Vårt friluftsliv. Temahefte 3. Norsk institutt for naturforvaltning 1993

Pedersen, Kirsti: Det har bare vært naturlig. Dr.gradsavhandling NIH 2000

Richardson, Heidi: Kraftanstrengelse og ensomhet. Hovedfagsoppgave Universitet i Bergen 1994

Schoel et al: Islands of Healing. Project adventure 1988.

Skjervheim, Hans: Deltakar og tilskodar. Institutt for sosiologi, skriftserie nr. 6 Universitet i Oslo 1974

Skogen, Kjetil: Ungdom og natur: postmoderne identitetskonstruksjon eller reproduksjon av klassekultur? Tidsskrift for samfunnsforskning 1994

Skogen, Kjetil.: Cultures and Natures – Cultural patterns, Environmental Orientations and Outdoor Recreation Practices among Norwegian Youth. Dr.polit. dissertation. Department of Sociology and Human Geography. University of Oslo 1999

Skogen, Ketil: Friluftsliv som seismograf for sosial endring: jegere og snowboardere i det seinmoderne. Prøveforelesning til dr.politgraden Oslo Universitet 2000

Solberg, Erik Ekker: Norges største avspenningsprosjekter. Dyade nr.2. 1994 side 50-55

Slaattelid, Hermund: Regime under kritikk. Hans Skjervheim i norsk filosofi. Aschehoug 1997

Stelter, Reinhard: Med kroppen i centrum. Dansk psykologisk forlag 1999

Tangen, Jan Ove: Kyststien – en turløype med bruksanvisning.

Tordsson, Bjørn: Om friluftsliv som naturforståelse og om friluftslivets egenart. I Kolstad, Hans: Har fjellet ansikt. Naturfilosofiske essays. 2000

Vaagbø, Ola: Den norske turkulturen. FRIFO 1993.

Vaagbø, Ola: Turen som kontemplasjon. Dyade nr.2. 1994, side 14-32

Vold, Thomas: Svalbardturistenes naturforståelse. Hovedfagsoppgave NIH 2000